

Världen och vänstern

Göran Therborn

SAMMANDRAG: Göran Therborn tar i denna artikel ett helhetsgrepp på världen och vänstern av idag och jämför det nya seklet med det föregående. 1900-talet formades av två stora systemdialektiker, industrikapitalismen och den kapitalistiska kolonialismen, som i all sin förödelse ändå stärkte sina utsugna delar så att arbetarrörelsen och de koloniala befrielseströrelserna kunde bana väg för historiska mänskliga framsteg i levnadsstandard, förväntad livslängd, demokrati, frihet, könsemancipation och avkolonisering. 2000-talet ser betydligt dystrare ut med anhopande katastrofer och utan någon dialektisk riktning ens för den elementära mänskliga utvecklingen. Med detta som utgångspunkt försöker Therborn förstå förutsättningarna för det tjugoförsta århundradets nya mångfasetterade vänster och dess nyskapande svar på de stora utmaningar vi står inför: den hotande klimatkatastrofen, världens nya imperialistiska geopolitik och den bottenlösa ekonomiska ojämlikheten inom en alltmer sammankopplad mänsklighet. Vilka är framtidsutsikterna för vänsterns idéer?

NYCKELORD: vänstern; arbetarrörelsen; socialism; dialektik; kapitalism; kolonialism; klimatförändringar; geopolitik; ojämlikhet.

PUBLICERINGS-HISTORIK: Översättning av artikeln ”The world and the left” i *New Left Review*, nr 137 (2022).

GÖRAN THERBORN är professor emeritus i sociologi vid University of Cambridge.

E-POSTADRESS: goran.therborn.extern@lnu.se

FÖRSLAG PÅ KÄLLANGIVELSE:

Therborn, Göran (2023) ”Världen och vänstern”, i *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 15, s. 7–66. <https://doi.org/10.13068/2000-6217.15.1>

© original: Göran Therborn/*New Left Review* 2022, <https://newleftreview.org>

© svensk version: Göran Therborn/Arkiv förlag & tidskrift 2023

(publicerad 21 juni 2023)

Artikeln distribueras enligt en upphovsrättslicens från Creative Commons: erkännande, icke-kommersiell, inga bearbetningar, som medger icke-kommersiell användning och spridning i oförändrat skick så länge källan anges.

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys är en sakkunniggranskad vetenskaplig tidskrift för samhällsvetenskap och historia. Samtliga artiklar publiceras fritt tillgängliga på:

www.tidskriftenarkiv.se

Beständig länk: <https://doi.org/10.13068/2000-6217>

Den här artikeln finns tillgänglig i följande format:

PDF: via beständig länk, <https://doi.org/10.13068/2000-6217.15.1>

TRYCK: ingår i bokutgåva av numret, ISBN: 978 91 7924 378 4

Grafisk utformning och sidnumrering är identisk i pdf och tryck.

Samtliga artiklar i nr 15 (2023) nås via beständig länk,

<https://doi.org/10.13068/2000-6217.15>

Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys

ISSN: 2000-6217 (för elektronisk resurs)

ISSN: 2000-6225 (för tryckta nummer)

ges ut av

Stiftelsen Arkiv för främjande och spridning
av samhällsvetenskaplig och historisk forskning

genom

Arkiv förlag & tidskrift

Box 1559

SE-221 01 Lund

BESÖK: Stora Gråbrödersgatan 17 a

TELEFON: 046-13 39 20

ARKIV FÖRLAG: arkiv@arkiv.nu · www.arkiv.nu

TIDSKRIFTEN ARKIV: red@tidskriftenarkiv.se · www.tidskriftenarkiv.se

ANSVARIG UTGIVARE & CHEFREDAKTÖR: Sven Hort

ADMINISTRATIV REDAKTÖR: David Lindberg

REDAKTÖRER: Majsa Allelin, Per Dannefjord, Lisa Kings,

Zhanna Kravchenko, Anna-Maria Sarstrand Marekovic

Världen och vänstern

GÖRAN THERBORN

För att få grepp om vänsterns nuvarande läge på global nivå kan det vara lämpligt att börja med att jämföra detta sekel med det förra. Snarare än att följa den gregorianska kalendern förändras tidsåldrar i enlighet med sin egen tidsmässighet. Men för de som lever under dem kan kalendern ändå vara ett praktiskt verktyg där man markerar historiska avbrott och övergångar. 1900-talet formades och drevs fram av två systemdialektiker: industrikapitalismen och den kapitalistiska kolonialismen – ”dialektiska” i det avseendet att utvecklingen av systemen förstärkte deras utsugna del: i detta fall arbetarklassen respektive de koloniserade folken. Dialektik är inte framsteg med hjälp av utveckling, innovationer och tillväxt. Det är förändringar som kommer till stånd genom motsättningar i systemets dynamik som leder till konflikter och oavsiktliga, ofta kostsamma, konsekvenser av handlingar som utförs av systemets härskare, i detta fall inklusive förödande krig och folkmord. Den avgörande punkten i en samhällelig systemdialektik är att motsättningarna, konflikterna och det mänskliga lidandets kostnader har en utvecklingstendens: på 1900-talet ledde de till historiska mänskliga framsteg i levnadsstandard, förväntad livslängd, demokrati, frihet, könsemancipation och avkolonisering.

Men i slutet av 1900-talet hade denna dialektik stannat upp. Arbetarklassen hade gjort framsteg i industrisamhällena, men det var finans-

Ursprungligen publicerad som ”The world and the left” i *New Left Review*, nr 137, 2022.

kapitalet som vann på att industrialiseringen upphörde. Den antikoloniala dialektiken slutade med en – som det visade sig begränsad och villkorlig – befrielse av de koloniserade. Många av framstegen blev kvar – arbetsrätt, välfärdstater, kvinnans frigörelse, demokrati – men det utgående seklets vänster gav inget perspektiv framåt, ingen inspiration och föga hopp. Talande nog fungerade den nyliberala eran som ett ”gångjärn” mellan de två seklen, inte bara i kronologisk mening. Den nyliberala kapitalistiska globaliseringen gjorde slut på 1900-talets vänster, men med sina överdrifter, sin arrogans och sina ekonomiska krascher skapade den också en ny 2000-talets vänster. Dessutom blev den en motor för Kinas och andra icke-västliga länders uppgång, som utmanade USA:s världsdominans och därmed inledde den sitt eget fränfalle.

Istället för att, som Daniel Bell drömde om, få en nystart i ett postindustriellt samhälle – där ”mänskligt kapital” skulle skapa en ”enorm tillväxt” inom ”det icke vinstdrivande området utanför företagen och regeringen”¹ – gav nyliberalismen upphov till en ännu råare och mer skoningslös sorts kapitalism, som riktade in sig på att kapitalisera utbildning, sjukvård och andra offentliga tjänster. 2000-talet hyser ingen stor samhällelig dialektik, den finansiella och digitala kapitalismens nya former utvecklar och stärker inte sina motståndare. De kan väcka välförtjänt ilska bland sina anställda och till och med leda till att det grundas fackföreningar. Men den samhälleliga trenden för anställda arbetare är snarare att övervakningssnaran dras åt. Utlokaliserad industrialisering kommer gradvis att blåsa liv i en industriarbetarklass i tredje världen, men inte en lika stor som i Europa, eller ens som i USA och Japan. Andelen anställda inom tillverkning och industri minskar redan i Asien och Latinamerika och bromsar in på en låg nivå i Afrika.² Industrisamhällen som formas och drivs på av industrikapitalismens klassdialektik försvann för gott med 1900-talet. Kolonialismens dialektik har också nått vägs ände.

Istället för industrikapitalismens bistra men till syvende och sist förhoppningsfulla dialektik tyngs 2000-talet av sitt katastrofskapande arv. Klimatförändringarnas effekter har redan blivit påtagligt katastrofala,

1. Bell 1999 [1976], s. lxxxv, 169.

2. UNCTAD 2016, tabell 3.2 (anställda inom tillverkning); ILO 2019.

från Nordamerika till Australien, från Centraleuropa till Sahel, Kina, Pakistan, Sudan och Latinamerika: rekordhöga temperaturer, exempelvis torka, massiva skogsbränder, stormar, översvämningar och jordskred. Databasen över katastrofala händelser noterade 432 sådana händelser 2021, en ökning från ett årligt genomsnitt på 357 mellan 2000 och 2020, och de påverkade mer än 100 miljoner människor.³ Kalla kriget tog slut, men det visade sig snart att kalla krigets sista slagskämpar hade givit eftervärlden en giftig gåva. USA:s ”djupa stat”, först under ledning av Carters säkerhetsrådgivare Zbigniew Brzezinski och följd av Reaganadministrationen, hade beslutat sig för att beväpna och finansiera reaktionära islamister mot den ”gudlösa kommunismen” i Afghanistan. Islamisterna tolkade Sovjetunionens sammanbrott som sin seger över en av de två icke-muslimska supermakterna och förberedde sig för att besegra den andra. Detta bakslag utlöste sedan Bush den yngres ”krig mot terrorn”, med förödande chock och skräck i en rad länder från Libyen till Jemen, från Somalia till Irak, medan CIA-agenter kidnappade misstänkta och transporterade dem till tortyrkammare som hjälpsamt tillhandahölls av de nya demokratierna i Polen, Litauen och Rumänien.

Således beledsagades 2000-talet ända från början av en skoningslös imperialistisk geopolitik som inte löd under kalla krigets inofficiella uppförandekod. Men den imperialistiska geopolitikens motsättningar utgör inte en systemdialektik där utvecklingen tenderar att stärka de utsugna och förtryckta. Istället förblev blodsutgjutelsen i det så kallade Mellanöstern av underordnad betydelse i den nyliberala globaliseringens oceaniska flöde. Den digitala och finansiella kapitalismen driver på det tjugoförsta århundradets dynamik med en teknisk revolution som skakar om varenda del av vår vardag, från internetmissbruk till förarlösa elbilar. De högteknologiska företagens uppsving har gått så fort och deras dominans över världsmarknaden är så omfattande att det inte finns någon like i världshistorien: Microsofts operativsystem Windows driver 75 procent av världens stationära datorer; Facebook och dess dotterbolag Instagram har tagit över 82 procent av trafiken i världens sociala medier; Google har erövrat 92 procent av världsmarknaden för

3. Data från Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED) vid Catholic University i Louvain.

sökmotorer och dess operativsystem Android driver mer än 80 procent av världens smarttelefoner.

Inom finansvärlden har en jämförbar utveckling lett till att en handfull ”kapitalförvaltare” hanterar det enorma kapital som har ansamlats av institutioner som pensionsfonder och av de superrika. Bara två länder, USA och Kina, har BNP som är större än den förmögenhet som förvaltas av Blackrock, vars tillgångar rör sig kring 10 biljoner dollar. De tio största förvaltningsföretagen kontrollerar tillsammans 44 biljoner dollar, vilket motsvarar summan av USA:s, Kinas, Japans och Tysklands årliga BNP. Av de tjugo största företagen är femton amerikanska. Trots allt sitt affärsmannaskap och sin utstuderat informella klädsel är härskarna över och ägarna till dessa digitala och finansiella företag de girigaste och mest skoningslösa kapitalistklasserna sedan rövarbaronernas och slavplantagernas dagar. De är överens om att förvägra sina arbetare ens de mest grundläggande fackliga rättigheter, liksom om att ha fulländade system för skatteflykt, och de mjölkar ut offentliga understöd närhelst det är möjligt. Bruttoprofitkvoten, efter kostnader för komponenter och tillverkning, på en Iphone eller en Samsung Galaxy var på 2010-talet 60 procent.⁴ Det är det tredje katastrofskapande arv som efterlämnats till 2000-talet: galopperande ojämlikhet. Den skoningslösa nya kapitalismen har inte gynnat majoritetsbefolkningarna i kärnländerna, och inte ens deras övergripande nationalinkomster, som bara växte med i medeltal 1,8 procent per år under 2000–2019.

Icke desto mindre har 2000-talet givit upphov till ett överflöd av nya vänstergrupper som har varit imponerande kreativa och radikala och som har utgått från sin egen ilska istället för sina föregångares nederlag. Denna artikel är ett försök att förstå i vilket sammanhang det tjugoförsta århundradets vänster verkar och dess nyskapande svar på de största utmaningarna vid denna kritiska punkt i historien: den hotande klimatkatastrofen, världens nya imperialistiska geopolitik och den bottenlösa ekonomiska ojämlikheten inom en alltmer sammankopplad mänsklighet. Vilka är framtidsutsikterna för 2000-talets arbetarklass och vänsterns

4. Data över tillgångar från www.advratings.com och Wikipedia, som talar om början av 2022; BNP-värden från Världsbanken. För vinstmarginaler på mobiler, se Tricontinental 2019; Do 2022.

idéer? För nästan ett kvarts sekel sedan drog Perry Anderson slutsatsen att den nödvändiga utgångspunkten för en realistisk vänster var ”ett tydligt konstaterande av det historiska nederlaget”. Han ansåg ingalunda att det var slutgiltigt, även om han betraktade nyliberalismen som ”historiens mest framgångsrika ideologi”, under vilken ”inget mindre än en lågkonjunktur av mellankrigsproportioner” skulle ”kunna skaka om parametrarna för dagens samsyn”.⁵ På den tiden ansåg jag att Andersons artikel var förebildligt rätträdig och orubblig. Det gör jag fortfarande. Men med nästan 25 års facit i hand tror jag också att vårt 1900-talsarv måste framställas något annorlunda, så att vi bättre kan förstå vad som har hänt under de senaste decennierna och vad som skulle kunna utvecklas under resten av seklet – det varmaste på jorden på 12 000 år.⁶

I det följande kommer jag kort att skissera de avgörande faktorerna bakom 1900-talets vänster och nyliberalismens ”gångjärn”, innan jag går vidare för att undersöka de olika sammanhang i vilka 2000-talets vänstergupper har slagit rot, jämföra deras former och repertoar, analysera deras inverkan samt bedöma de framtida utmaningarna – i Afrika, Asien och Latinamerika såväl som i det globala nord. ”Vänstern” ska här förstås i bred ekumenisk mening, och med ”världen” menar jag planeten.

1. Det dialektiska seklet

1900-talets värld uppstod på 1870-talet, det decennium då industrialiseringen sköt fart i efterkrigstidens USA och i det enade tyska riket och även då Berlinkonferensen om koloniseringen av Afrika hölls. Hädanefter skulle Europa och Nordamerika alltmer domineras av industrikapitalismens samhällssystem, och Afrika och Asien av en kapitalistisk kolonisering (Latinamerika styrdes fortfarande av förindustriella bosättarstater och hade ingetdera). Den kapitalistiska kolonialismen skilde sig från tidigare former av kolonialism på två sätt. För det första skulle de koloniala erövringarna tillvaratas eller ”utvecklas” – de var inte bihang eller slavplantager. För det andra var deras befolkningar underkuvade ursprungsbefolkningar, de var inte tänkta att bli bosättar-

5. Anderson 2000, s. 12, 13, 15.

6. Kaufman m.fl. 2020.

kolonier. De två dialektikerna var givetvis sammanflätade. Den internationella imperialistiska geopolitiken föregick 1900-talet – i själva verket kan man säga att det första ”världskriget” var sjuårskriget 1756–1763, som var en kamp mellan koalitioner som leddes av Storbritannien och Frankrike på slagfält från Kanada till Bengalen och handlade om imperialistisk makt. Men 1910- och 1940-talens industriella konflikter innebar en aldrig tidigare skådad nivå av samhällsekonomisk mobilisering och orsakade mänsklig slakt i en ny skala. Det innebar också att utgången av 1900-talets två världskrig fick oerhörda konsekvenser och formade seklet på avgörande vis.

Industrikapitalismens och den kapitalistiska kolonialismens dialektiker var anmärkningsvärt likartade. Båda skapade ett nytt samhällsskikt som var avgörande för systemets funktion men som på samma gång var en underordnad kraft med en inneboende potential till förnuftigt motstånd: å ena sidan fabriksarbetare och å andra sidan de koloniserades intelligencia – de tvåspråkiga ”arméer av kontorister” som Benedict Anderson beskrev som livsviktiga för koloniernas administration.⁷ Både fabriker och de koloniala skolorna samlade personer från olika byar, provinser eller stammar och skapade gemensamma erfarenheter och en gemensam identitet, som hamrades fram i motstånd mot kapitalet eller imperiet. I den koloniala utbildningen ingick att lära sig om kolonialisternas institutioner – nationalstaten, nationellt oberoende, politiska partier, folklig representation, demokrati – vilka samtliga förvägrades de koloniserade. Systemets utveckling innebar att industriarbetarklassen och den koloniserade intelligencian ökade sin sammanhållning, sitt självförtroende och sitt antal.

Dessa tendenser var långsamma. Till en början gynnade industrikapitalismens uppkomst bara kapitalisterna och rentier-bourgeoisien. Arbetarnas löner stagnerade eller sjönk, medan utsugningen av barnarbetare var fruktansvärd, liksom slaveriet på industriplantagerna. Men en sida av denna dialektik var en exempellös ekonomisk tillväxt under ett system

7. Alla som har läst något om arbetarrörelsens historia kommer att slås av likheterna mellan industriarbetarklassens framväxt och den koloniala nationalismens uppkomst som den beskrivs i Benedict Andersons oöverträffade analys i *Den föreställda gemenskapen*, 1992, kapitel 7.

som leddes av det amerikanska kapitalet. Ändå tog det över hundra år innan massorna i det globala nord gynnades av den industriella revolutionens produktiva dynamik, och ytterligare femtio år innan fördelarna nådde det globala syd. Det var först mellan 1998 och 2013 som den ”extrema fattigdomen”, enligt Världsbankens definition, nära på halverades och minskade med nästan en miljard, huvudsakligen i Kina men inte bara där.⁸ Men med industrikapitalismen växte arbetarklassen och blev även starkare och mer politiskt inflytelserik. Fackliga rättigheter och kollektivavtal blev efter 1945 det normala i den utvecklade kapitalistiska världen: arbetarrepresentanter fick inflytande i regeringar och rättigheterna till social trygghet, boende och hälsa och säkerhet på arbetet utvidgades. 1900-talets tredje fjärdedel, industrikapitalismens kulmen, var också höjdpunkten för arbetarklassens inflytande i de industriella välfärdsstaterna. Fackföreningsorganiseringen i OECD var som högst på 1970-talet, liksom arbetarklassens sociala och politiska tyngd.

1900-talet förde också med sig stora framsteg för kvinnor, när den kapitalistiska proletariseringen väl hade undergrävt de medellösa fädernas makt. Från Friedrich Engels till August Bebel – vars *Kvinnan och socialismen* var en bästsäljare som endast överträffades av *Kommunistiska manifestet* – var den marxistiska arbetarrörelsen engagerad i kvinnans frigörelse, även om den inte alltid levde upp till det i praktiken. Befrielse från patriarkatet prioriterades i lagstiftningen efter de ryska och kinesiska revolutionerna, ett djärvt steg i övervägande traditionella bondesamhäl- len.⁹ Den borgerliga hemmafrunormen behöll en viss lockelse för både män och kvinnor inom arbetarklassen, men det började förändras i och med att högre utbildning blev tillgängligt för det stora flertalet i de rika länderna efter 1945. Den utbildade dottern i en arbetarfamilj hade nu bättre alternativ till hemmafrutillvaron än att bli hemhjälp eller industriarbetare. Eller rättare sagt: hon ”hade” dem inte, men hon kunde se dem och kämpa för dem. Men i den politiska sfären blev arvet från kvinnans

8. Efter 2013 minskade förändringstakten, och den kastades om av covid-19-pandemin. Afrika söder om Sahara ingick inte i detta historiska lyft. 2018 levde 100 miljoner människor i Afrika söder om Sahara i extrem fattigdom. Data från Världsbanken.

9. Se vidare i Therborn 2004, s. 79ff. Det bör tilläggas att den skandinaviska liberalismen, med stöd från den framväxande socialdemokratin, var en reformistisk förtrupp för avskaffandet av patriarkatet, med början på randen till första världskriget.

konservativa underordning kvar längre. Under vägledning av präster och mullor såväl som fäder och makar fortsatte de flesta kvinnor att rösta för den politiska högern ända fram till 1900-talets sista decennier. Det var först på 1990-talet som ”könsklyftan” blev det normala i det globala nord, där kvinnor tenderade att vara mer vänster om mitten än män.¹⁰

Jämfört med det halva årtusendet av europeiska koloniala erövringar och makt var 1900-talets nationella befrielseprocesser och avkolonisering snabba, koncentrerade till cirka 70 år om vi utelämnar föregångarna Haiti och Filippinerna. Men det var en hård och blodig kamp mot institutionaliserad rasism och förtryck, utkampad av folkliga massrörelser som mobiliserades av den nationalistiska intelligentsian. Det skedde några fredliga maktövertaganden, men alla imperialistiska stater tog utan undantag till krig eller riktade mord för att försvara åtminstone delar av sina välden. Den nationella frigörelsen i Afrika och Asien var en epokgörande landvinning, där vänstern i det globala syd spelade en central roll med betydande stöd från sin motsvarighet i norr. Solidaritet med de antikomunala och antiimperialistiska rörelserna var en central princip för 1900-talets vänster, från Kominterns satsning 1920, Kongressen för österns folk i Baku, och dess viktiga ombud i Kina på 1920-talet till protesterna mot kriget i Vietnam och rörelserna mot apartheid och för Palestina.

På en nivå var det alltså ett sekel av vänsterlandvinningar, där de politiska frön som planterats under 1700-talets revolutioner – särskilt den franska och den haitiska – bar frukt. Oförvägna försök till antikapitalistiska revolutioner i Ryssland och Kina segrade mot alla odds och skapade mäktiga nya samhällen ur förfallande dynastiska regimer. Avkoloniseringen blev framgångsrik i hela världen; ur de drömmar som underjordiska revolutionärer hade närt under 1900-talets första hälft uppstod en rad stora, självständiga nationalstater.¹¹ Den israeliska bosättarkolonialismen är nu en mindre avvikelse istället för ett exempel på en viktig europeisk imperialistisk form. Givetvis ledde inte dessa bedrifter till att drömmarna förverkligades. Den industriella klassdialektik som beskrivs

10. Gethin, Martínez-Toledano & Piketty 2021, s. 83ff.

11. För en rörande illustration av detta ur antikomunismens tidiga historia, se Harper 2021.

i *Kapitalet* slutade som välfärdsstater inom kapitalismens ramar. Inte heller förde de stora revolutionerna sina folk till socialism eller kommunism i marxistisk mening. Det socialistiska projektet överväldigades av behovet att överleva med ensidigt fokus på utveckling, och av inbördeskrigens brutaliserande konsekvenser. Inte heller blev de postkoloniala staterna förebilder för folklig frihet, rättvisa och jämlikhet.

Men den i grund och botten empiriskt riktiga övertygelsen om den kapitalistiska och koloniala utsugningens dialektiska karaktär gav 1900-talets vänster, både dess reformistiska och revolutionära del, ett långsiktigt perspektiv och ett motståndskraftigt kollektivt självförtroende som kunde överleva de bistraste av tider. Att stå till vänster innebär att se den socialistiska framtiden som en realistisk förhoppning. 1900-talets revolutioner, från Ryssland till Kuba, var en del i detta. Att utvärdera deras konsekvenser ligger utanför denna artikels ramar, men deras effekter på 1900-talets vänster bör ändå beröras. De kan sammanfattas under tre rubriker: inspiration, splittring och hopp. Den bolsjevikiska revolutionen inspirerade Europas och Amerikas arbetare att kämpa för socialismen, tillsammans med intellektuella och folkliga ledare i hela Asien – från Kaukasus till Kina och det dåvarande Nederländska Ostindien. Den kinesiska revolutionen inspirerade likaså bonderörelser och revolutionära rörelser i hela Syd- och Sydostasien, medan den sena maoismen stärkte såväl studentrörelser i Frankrike och Italien som naxaliter i nordöstra Indien och Nepal. De kubanska erfarenheterna bidrog till att utlösa en antiimperialistisk våg på sitt halvklot och göra en stor del av Latinamerika till skådeplats för gerillakrig.

Men ända från början sådde dessa revolutioner också splittring inom vänstern. Den ryska revolutionen orsakade – jämte den klyfta som det imperialistiska kriget 1914 hade skapat – en spricka mellan den kommunistiska övertygelsen om proletariatets diktatur och den socialdemokratiska traditionens reformism. Dessa splittringar befästes av de postrevolutionära staternas förtryck och realpolitiska utrikespolitik och den västliga socialdemokratins allians med USA under kalla kriget. Men än mer grundläggande var att 1900-talets revolutioner i viss mening förblev en glimt av hopp. De visade att icke-kapitalistiska samhällen kunde existera, alltså var det möjligt med bättre samhällen, med mer frihet och

jämlikhet. Dessa förhoppningar var inte bara illusioner, vilket uppkomsten av ledare som Dubček 1968 skulle visa.

1968 års aktivister såg världen genom revolutionens lins – och tolkade sina motgångar som att de hade misslyckats med att göra revolution, något som fordrade ett revolutionärt parti. De ärvde sin förebild från den leninistiska traditionen med dess konkurrerande tolkningar: maoistisk, trotskistisk, flera varianter av eurokommunism, till och med några spirande försök till gerillakrigföring i städerna – de italienska Röda brigaderna och den tyska Röda armé-fraktionen – som alla slutade i nederlag. I själva verket uppstod inte den rebelliska rörelsen 1968 och åren däromkring ur den stora dialektik som formade 1900-talet. Den var framförallt en kulturell generationsrevolt som leddes av de första skikt som hade vuxit upp utan oro för fattigdom och brist och som krävde en ny kulturell frihet, en som definierades av rockmusik och sexuell frigörelse. Icke desto mindre blev denna kultur politiskt explosiv genom att den sammanföll med och korsade systemets dialektik i form av arbetarklassens styrka och stridbarhet – under majrevolten i Frankrike 1968 genomfördes en generalstrejk och nationellt omfattande arbetsplatsockupationer – feminismens uppsving, USA:s kolonialkrig i Vietnam och nationella befrielsekrig i Afrika.

Fastän det egentligen aldrig uppstod någon revolutionär situation i Europa under denna period så låg revolutionen ändå i luften, med amerikanska trupper som skakades av Têtoffensiven, med den pågående kinesiska kulturevolutionen, med gerillakrig i Latinamerika och med Fidel Castro som bedyrade: ”Det är varje revolutionärs plikt att göra revolution.” I slutet av maj ansåg de Gaulle det till och med nödvändigt att besöka sina generaler och bedöma deras lojalitet. Denna atmosfär levde kvar under de följande åren, med enorma strejkrörelser som drabbade Italien 1969 och revolutioner som störtade fascistiska regimer i Portugal och Grekland 1974. När dammet från -68 hade lagt sig var det uppenbart att det hade uppstått en ny kulturell och social situation – grundad på antiauktoritarism och feminism. Men politiskt nådde rörelsen en återvändsgränd. I vissa avseenden liknade utbrottet -68 *indignados*-rörelsen på 2010-talet: båda var antiauktoritära uppror som leddes av ungdomar och innehöll experiment med deltagarbaserad demokrati och ockupa-

tion av gator och torg. Men 2010-talets oro utvecklades i skuggan av åtstramningar, privatiseringar och ökande arbetslöshet – som alla till stor del saknades 1968 – och de två utvecklades i helt olika banor. Medan *indignados* gav upphov till nya politiska rörelser och partier – Syriza, Podemos, Bernie Sanders och Jeremy Corbyns kampanjer – som dock alla, måste det erkännas, nådde sin gräns under de kommande åren – skapade 68-generationen mycket lite vad avser ny politik, och den var jämförelsevis steril.¹²

Industrikapitalismen må ha nått sin höjdpunkt i västs kärnländer på 1970-talet men den överskreds inte. Denna kulmen för dess utveckling gav dock upphov till en del radikala och konkreta förslag på en socialistisk omvandling från den ledande arbetarrörelsen. De djärvaste av dessa planer kom från Sverige och Frankrike, medan tankar om företagsdemokrati, medbestämmande och ett humanare arbetsliv spreds bredare. ”Det måste vara socialdemokratins uppgift att samla människorna kring ett alternativ till en privat kapitalism och en byråkratisk statskapitalism”, skrev Sveriges dåvarande statsminister Olof Palme, och såg en ”demokratisk socialism” som svaret.¹³ 1976 antog den mäktiga svenska fackföreningsorganisationen LO:s kongress ett förslag om löntagarfonder, som gavs en radikal vinkling av fackföreningsekonomen Rudolf Meidner. Den innebar att företagen årligen skulle avsätta andelar till fackföreningskontrollerade fonder, som gradvis skulle bli majoritetsägare av de svenska kärnindustrierna. Den socialdemokratiska partiledningen, inklusive Palme, överraskades och oroades av förslaget. 1978 godkände partiet en urvattnad version med en stoppklausul som förhindrade förändringar av majoritetsägandet. Ett annat försök från ledande politiker att överskrida kapitalismen uppstod i Frankrike genom vänsterunionen mellan de socialistiska och kommunistiska partierna, under det så kallade gemensamma

12. En till en början mer konstruktiv väg framåt från 1968 stod Tysklands De gröna och deras anhängare i andra länder för på 1980-talet. Men när de tyska gröna kom med i regeringen 1998 hade de omfamnat Natos djupa stat och stödde bombingarna av Jugoslavien. För närvarande stödjer de den ukrainska nationalismen som ”försvarar vår frihet”. Se Streeck 2022.

13. Till och med Willy Brandt hänvisade till den ”socialistiska princip” som stödde hans agenda som tysk förbundskansler. Se Brandt, Kreisky & Palme 1976, Palmecitatet finns på s. 123.

programmet. Det förvaltades av en av fjärde republikens sluga politiker, François Mitterrand, ditills utan några socialistiska vitsord, och lovade att nationalisera nio större industrigrenar, jämte kredit- och försäkringssektorerna. De första stegen i denna riktning utlöste en revolt från marknadens sida, och inom två år lades politiken om efter våldsamt motstånd från borgarklassen och medierna. Resultatet blev inte en kamp utan en – iscensatt – reträtt av den ledande vänstern, både eurokommunisterna och socialdemokraterna. I Storbritannien tog gruvarbetarna istället visserligen striden, men besegrades.

En liknande dynamik utvecklades i Sovjetunionen och Östeuropa, där samhällsutvecklingen till slut hade givit upphov till en demokratiskt reformistisk kommunistisk strömning. Dess ledande figur var Michail Gorbatsjov, men liknande tendenser hade gjort sig gällande i Ungern, Polen och Slovenien och låg latent i andra delar av Östeuropa. Sådana rörelser var kortlivade, trots att stödet för att återupprätta kapitalismen aldrig var särskilt starkt.¹⁴ De både stimulerades och omintetgjordes av den sociala och ekonomiska utvecklingens återvändsgränd i Sovjetblocket, sedan den storslagna upphämtningen efter andra världskriget hade stannat av. Orskerna till detta ligger utanför ramarna för denna korta överblick, men det hade helt klart att göra med de framväxande postindustriella, digitala produktivkrafterna, som var tidigare okända för den industriella socialismen, i väst såväl som öst. Den sovjetiska anpassningen hämmades dessutom av de enorma belopp som gick till den militära kapprustningen mellan supermakterna, vilka svällde till en tredjedel av statens sammanlagda utgifter.¹⁵ I Kina slutade de sista maoistiska vågspelen som stora språnget och kulturrevolutionen i misslyckande och kaos, medan en återgång till en sovjetisk socialism inte lät så lovande. I sitt sökande efter en ny väg bjöd Deng Xiaopings ledarskap in Milton Friedman och hans anhängare till Kina, och skickade till och med en undersökningsgrupp till Pinochets Chile.¹⁶ Samtidigt satte Jeltsin den ryska ekonomin under nyliberala västekonomers förmyndarskap, och CIA och Saatchi & Saatchi säkerställde att han omvaldes 1996. Västs

14. Hayo 2004, s. 728; Rovelli & Zaiceva 2013, s. 200.

15. Westad 2005, s. 412.

16. Weber 2021, s. 130, 147.

överhöghet över Ryssland på 1990-talet återförde landets relativa ekonomiska ojämlikhet och nationalinkomst till tsartidens nivåer.¹⁷

Var detta, som Anderson menar, vänsterns nederlag? Jag skulle vilja drista mig till att säga att slutet av 1900-talet, så här i efterhand, snarare bör karakteriseras som en situation av dödläge och avmattning: dödläge för ekonomier av sovjetisk typ och avmattning för arbetarrörelsen i väst, vid den industrikapitalistiska utvecklingens höjdpunkt – eller om vi slår ihop dessa två: den industriella reform- och revolutionsperiodens avmattning. Seklet slutade med att nyliberalismen ersatte nationell välfärdsstatlig keynesianism som förhärskande samhällsekonomisk ideologi. Denna aggressiva, uteslutande profitinriktade och i första hand finansiella kapitalism blev det nya paradigmet, och den långsamma (nationella) ekonomiska utjämningsprocessen sedan 1945 kastades abrupt om.¹⁸ Det var en anmärkningsvärd återkomst till makten för en stridbar högerliberalism, som en gång hade varit fullständigt misskrediterad av sin hjälplösa likgiltighet inför massarbetslösheten och utarmningen under 1930-talets depression. Nu var det keynesianismen som till synes stod hjälplös inför 1980-talets nya kris, och nyliberalismen som verkade erbjuda en lösning. Det tjugoförsta århundradets nya vänster måste bedömas mot denna bakgrund, som ett försök att hålla socialismen levande under nyliberalismens världsomfattande herravälde.

17. År 1870 var Rysslands nationalinkomst per vuxen strax under 40 procent av Väst-europas. På 1970-talet var den nästan 70 procent, och under andra halvan av 1990-talet var den tillbaka på strax under 40 procent. 1905 delade den fattiga hälften av Rysslands befolkning på 17 procent av nationalinkomsten, 1995 fick de bara 10. Se Alvaredo m.fl. 2018, figur 2.8.2 och 2.8.5.

18. Det första politiska omfamnandet av nyliberalismen kom från ett oväntat ställe: Augusto Pinochets militärdiktatur i Chile. Öväntat eftersom militär liberalism är sällsynt, inte att liberalismen allierar sig med ett våldsamt förtryck av arbetarna – det har funnits med ända från början. Som Ludwig von Mises uttryckte det i *Liberalismus* 1927: ”Det kan inte förnekas att fascismen och liknande rörelser som syftar till att upprätta diktaturer är fyllda med de bästa avsikter, och att deras ingripande för tillfället har räddat den europeiska civilisationen. Denna förtjänst kommer att leva för evigt i historien. Men den är inte sådan att den kan ge löften om fortsatta framgångar.” Här ur Mises 1978, s. 51.

2. Det nyliberala mellanspelet

Med tanke på dess centrala roll under den senaste historien ska jag kort skissera sammanhanget och konturerna för nyliberalismens återuppståndelse och världsomfattande utbredning. Från början av 1960-talet skedde först en långsam minskning av sysselsättningen inom tillverkningsindustrin i USA. Det hade en teknologisk orsak, men påskyndades av att Amerikas formidabla konkurrenter Tyskland och Japan återkom till världsmarknaden – tillsammans med Japans unikt industrialiserade tidigare kolonier Sydkorea och Taiwan.¹⁹ Därmed pressades profiterna för industrikapitalet i nord mellan ökad global konkurrens och arbetarnas frammarsch. Sammanbrottet för efterkrigstidens mellanstatliga valuta-system, som hade med kostnaderna för Vietnamkriget att göra, öppnade dessutom ett utrymme för oreglerade finansiella operationer, samtidigt som de på nytt självsäkra arabiska oljeländerna höjde oljepriset för att protestera mot att USA räddade Israel under Ramadankriget 1973. I denna omgivning kunde inte den keynesianska välfärdsstatens kompass längre visa ett sant norr. Phillipskurvan, som antas peka på kompromisen mellan arbetslöshet och inflation, fungerade inte.

För kapitalet fanns tre tydliga utvägar från profitklämman i nord. En var statligt förtryck: att främja och stödja antifacklig verksamhet. Reagans och Thatchers regeringar visade vägen när den förstnämnde tog sig an de offentliganställda flygledarna och den sistnämnda förde krig mot gruvarbetarna. En annan bred väg var globalisering, som blev möjlig tack vare ny digital teknik som underlättade utlokaliseringen av tillverkning till låglöneländer. I USA steg importen av industriprodukter från 14 procent av den inhemska produktionen 1969 till 45 procent 1986. För det tredje erbjöd den digitala tekniken också nya möjligheter till elektronisk finansspekulation: i USA blev FIRE-sektorn (finansier, försäkringar, fastigheter) omkring 1990 större än tillverkning som andel av BNP, och några år senare landets främsta källa till profit.²⁰

19. Två böcker av Barry Bluestone och Bennett Harrison ger goda insikter i avindustrialiseringsprocessen, se Bluestone & Harrison 1982 och Harrison & Bluestone 1988.

20. Se Harrison & Bluestone 1988, s. 9; Krippner 2011, s. 32f.

På det ideologiska området fick nyliberalismen gehör som ett påhittigt svar på tal till 1960-talets kulturella förändringar. I augusti 1971 talade Lewis Powell – en advokat åt tobaksindustrin som inom kort skulle utses till domare i USA:s högsta domstol – inför handelskammaren och uppmanade storföretagen att inta en stridbar ståndpunkt i kulturkriget. Powell såg inte ”vänsterextremisterna” som ”den viktigaste oroskällan” utan istället ”kören av kritik” mot den amerikanska modellen för fri företagsamhet, som, sa han, kom från ”fullt respektabla samhällselement: universitet, präster, medierna, intellektuella och litterära tidskrifter, konst och vetenskap, och politiker”. Farligast var Ralph Naders företagsfientliga retorik och kritiken av affärlivets ”skattefördelar”. Men organiserade arbetare var inte längre något större problem.²¹ Som vi har sett kulminerade nyliberalismens utbredning – som befrämjades av Internationella valutafonden (IMF) och Världsbanken – med att *Pinochetismo* anammades av liberala ekonomer, teknokrater och politiker i det postsovjjetiska området och Kina.

Nyliberalismen har visat stor motståndskraft, men efter fyra decennier tar dess herravälde nu slut – den har förvisso härskat längre än keynesianismen, men ändå en kort period i kapitalismens långa historia. Tre händelser har varit avgörande. Den första var finanskraschen i de globala kapitalistiska kärnländerna 2008. Nyliberalismen var ännu inte slut – en skarpsinnig observatör som Colin Crouch påpekade faktiskt dess ”märkliga icke-död” – men dess legitimitet undergrävdes allvarligt, och den åtstramningspolitik som genomfördes för att kompensera för de generösa räddningsaktionerna av bankirerna ökade roten. I många länder bildade *indignados* massproteströrelser, ökad ojämlikhet blev ett officiellt bekymmer i Davos och ”demokratisk socialism” återvände till det engelska ordförrådet. IMF:s dåvarande ordförande drog slutsatsen att kraschen hade ”ödelagt de senaste 25 årens intellektuella grundvalar”.²²

Den andra, och i det långa loppet troligen mer avgörande, händelsen var att den amerikanska politiska eliten, med stöd av en stor del av det ekonomiska etablissemanget, efter 2010 upptäckte att Kina var vinnaren

21. Lewis Powell, ”Powell memorandum. Attack on American free enterprise system”, tillgängligt på scholarlycommons.law.wlu.edu.

22. Dominique Strauss-Kahn, citerad från UNCTAD 2021, s. 52.

i den kapitalistiska globaliseringen. Det amerikanska kapitalet blomstrade, men inte den amerikanska nationalstaten. Politikerna insåg att det globala herraväldet – och deras egna kongressplatser – inte bara hängde på några få stora företag, utan också på motståndskraften hos staten och dess folk, till och med på arbetarklassen. Samtidigt som gapet mellan de superrika och resten av befolkningen vidgades återkom fördelningsfrågor i detta sammanhang på dagordningen. Först med Trump, och därefter Biden, började den amerikanska regeringen svänga mot en protektionistisk geopolitik.

För det tredje visade covid-19-pandemin och de pågående klimatkatastroferna marknads tillkortakommanden när det gällde att ta itu med det nya seklets brådskande frågor. Det nyliberala statsmannaskapets en gång helgonförklarade ord – ”Staten är inte lösningen på våra problem, staten är problemet” – låter nu besynnerliga i mångas öron.²³ Samtidigt försvagade den imperialistiska geopolitikens nya värld centrala grundsatser i nyliberalismen såsom ”globalism överträffar nationalism”.²⁴ Trumps och Bidenadministrationens handels- och ekonomiska politik, ”America First”, har direkt undergrävt sådana normer.

I och med räddningsaktionerna 2008, och än mer under pandemin, återvände staten till att stå i centrum i de kapitalistiska ekonomierna. 2020 översteg den offentliga skulden i de utvecklade ekonomierna nivån under andra världskriget och uppgick till 120 procent av BNP. USA:s extra utgifter och uteblivna intäkter var bland de högsta i världen, långt över 10 procent av BNP.²⁵ Nyliberalismen var en speciell sorts skoningslös kapitalism, som strävade efter att marknaden skulle få överhöghet i hela världen. Men medan den imperialistiska geopolitikens seger över marknadsglobaliseringen nu är tydlig återstår det ännu att döpa denna nya kapitalistiska ackumulationsfas, som inte är mindre skoningslös än den förra. För tillfället kan den beskrivas som en digitalt teknologisk finanskapitalism, inriktad på ackumulation inom statligt bestämda geopolitiska parametrar.

23. Ronald Reagans installationstal, 20 januari 1981.

24. Slobodian 2018, s. 271.

25. IMF 2020, s. 2.

3. Det nya seklets vänster

Denna kedja av händelser utvecklades inte som en systemdialektik – det vill säga som en intern faktor som härrör ur samhällssystemets utvecklingslogik. Industrikapitalismen har muterat till en sorts digital finanskapitalism som inte skapar eller utvecklar sina egna motståndare. Exempelvis är de som protesterar mot nyliberalismen inte några centrala delar i den nyliberala ekonomin, utan folk utanför den vars liv har invaderats och förstörts av nyliberalismen. På samma sätt var inte Kinas uppsving någon systematisk utveckling, utan det var en spelare som trädde in och visade sig vara skickligare än mästaren. Den imperialistiska geopolitikens motsättningar utgör inte en dialektik med förmåga att stärka de utsugna och förtryckta. Som vi har sett tyngs det tjugoförsta århundradet ner av sin föregångares katastrofskapande arv – klimatförändringar, ojämlikhet, krig – medan kapitalismens kreativt destruktiva dynamik rullar på. Att den kapitalistiska dynamiken håller massorna i eländig fattigdom och berikar främst de allra rikaste, samtidigt som den tröstar en bräcklig medelklass, borde inte komma som någon överraskning. Men analyser som bara riktar in sig på kapitalismens påstått dödliga kriser och bortser från potentiella omstörtande krafter betraktar världen från ett fönsterlöst ideologiskt vindsrum. Fackföreningar har blivit mer aktiva i många länder i syd, om än oftast utan att skapa stora eller stabila organisationer. Även i norr visar de nya tecken på stridsvilja. I kontrast till vänsterns missmod under senare delen av 1900-talet har dess efterträdare i början av 2000-talet uppvisat en ny dynamik och påhittighet, även om dess styrka fortfarande är begränsad.

Den nya vänstern från kring millennieskiftet struntade i sina mödrars och fäders dystra gamla era och tog den radikala politiken till en helt ny nivå.²⁶ Den var drivande i reaktionen mot den nyliberala kapitalismens världsordning och dess nya period av imperialistiska krig. Den sådde socialistiska frön, framförallt i Latinamerika. Den lärde mycket av, och

26. Kreativiteten innehöll en ny sorts vänsterdialog, på samma gång radikal, obarmhärtig och självvironisk. *Jacobins* specialnummer om den ryska revolutionen är ett praktexempel. Den nya stilen syns också i två böcker som har redigerats av Hjalmar Joffe-Eichhorn, en tysk-boliviansk teaterproducent då baserad i Kabul: *Lenin50 (Samizdat)*, 2020, och *Post Rosa. Letters against barbarism*, 2021.

om, en ny allierad som var befriad från modernitetens närsynthet och den gamla vänsterns arrogans: ursprungsbefolkningar, som återuppstod som en betydande kraft i organiseringen av samhällen och icke-kapitalistiska ekologiska initiativ, främst i Latinamerika men också i Indien. Den nya vänstern undvek problemet med en arbetarsocialism som ställdes inför en finansialiserad kapitalism genom att vädja till ”folket” och en radikal demokrati. Den bidrog till att uppror i städerna återkom i hela världen, med början i slutet av 1990-talet. Det nya seklets två första decennier satte ett historiskt rekord för samhällsuppror under perioden efter 1900, med centrum i arabvärlden, Latinamerika och de postsovjetska staterna.²⁷

Genom sin förutseende förståelse av miljöaktivismen och dess åtagande att undvika en klimatkatastrof, uppdaterade och vitaliserade 2000-talets vänster hela den radikala traditionen. Efter den klassiska marxistiska dialektikens slut har de teoretiska analyserna av vilka utvägar som finns ur kapitalismen fortsatt. Den nya vänstern har klivit ut ur skuggorna av 1900-talets stora utformare och in i en annan historisk era. Vi kan kort fastställa dess nyskapande särdrag när den först uppstod genom alter-globaliseringsrörelsen, de nya klimatprotesterna och socialismens pånyttfödelse i Nord- och Sydamerika.

Alter-globalisering

Det var den nyliberala globaliseringens allt snabbare kapitalistiska karusell – som kom upp i toppfart under åren mellan slutet av 1990-talet och 2008 – som hjälpte till att skapa en ny internationell vänster. I slutet av november 1999 blev Världshandelsorganisationens ministermöte i Seattle måltavla för en militant demonstration mot kapitalets globala offensiv. Den amerikanska fackföreningsfederationen AFL–CIO utgjorde en del av motståndet och ledde en fredlig demonstration utan några störningar. Men en yngre grupp radikaler – studenter, anarkister, medborgare i

27. Chenoweth 2020 och 2022. Erica Chenoweths analys hänvisar till ”maximalistiska” masskampanjer, som kräver att de befintliga regeringarna ska avsättas. Den sortens forskning är i sig mycket intressant, och den intresserar sig inte bara för vänsterrörelser specifikt utan också högerprotesterna och politiskt tvetydiga demokratiska rörelser och anti-korruptionsrörelser. Se även Ortiz m.fl. 2022, som rapporterar om ett bredare spektrum av protester.

utvecklingsländer – lyckades stoppa öppningsceremonin, och resultatet blev våldsamma strider med stadens lika militanta och bättre utrustade polisstyrka. När G8-toppmötet – G7 plus Ryssland, som nyligen hade blivit medlem som tröst för Natos expansion österut – samlades i Genua i juni 2002, möttes det också av 200 000 ilska demonstranter, som säkerhetstjänsten våldsamt tryckte tillbaka. I februari 2003 ägde en av världshistoriens största protester rum mot den USA-ledda invasionen av Irak. Tyvärr var det förgäves: den kapitalistiska globaliseringen fortsatte i ytterligare ett decennium; Irak bombades, invaderades och förstördes, om än utan att bli ett Lilla Amerika vid Tigris. Ändå visade dessa massdemonstrationer att en annan sorts globalisering – en annan än finansiell spekulation och företagens outsourcing – var möjlig: global solidaritet och internationella fredsrörelser. Det finns det mycket stort behov av under det kommande seklet.

Alter-globalisterna gjorde också ett kreativt ingripande i vänsterpolitiken: World Social Forum (WSF), uttänkt som ett alternativ till Världsekonomiskt forum i Davos och avsett att skapa en pluralistisk mötesplats för alla icke våldsamma vänsterströmningar som var ”emot nyliberalism och kapitalets makt över världen, och all sorts imperialism, och har åtagit sig att bygga ett världsomfattande samhälle centrerat kring människan”. Grundare var två brasilianska aktivister som stod utanför den traditionella vänstern: Chico Whitaker, dåvarande verkställande sekreterare för den brasilianska katolska kyrkans kommission för rättvisa och fred, och Oded Grajew, en industriman som ledde ett institut för etiska affärer och socialt ansvarstagande, och dessa två hade i sin tur inspirerats av en redaktör för *Le Monde Diplomatique*. Det första WSF hölls i Porto Alegre 2001, med stöd från Arbetarpartiets lokala regering, och sedan dess har det träffats på så skilda ställen som Mumbai, Nairobi, Caracas, Tunis, Montreal och Mexico City, samtidigt som det har inspirerat andra regionala forum i Europa. Vid två tillfällen har mötet samlat mer än 150 000 deltagare, med en unik social och kulturell bredd, från vänsterintelligentia till fackföreningsaktivister, rörelser bland ursprungsfolk från flera kontinenter, bonderörelsen Via Campesina, organisationer för sluminvånare, feminister, människorättsaktivister, miljöaktivister och så vidare. WSF äger fortfarande rum varje år, men antalet deltagare

har minskat. Redan tidigt fanns det spänningar mellan två olika visioner för forumet: att det skulle vara en mötesplats där deltagare kan utbyta tankar och erfarenheter, eller en rörelse som kan ställa konkreta krav och uppmana till aktioner. Båda sidor har erkänt behovet av en bred global rörelse, men forumets grundare är angelägna om att inte riskera dess sammanhållning och mångfald genom att anta någon policy. På ett eller annat sätt kommer WSF att behöva genomgå någon sorts förnyelse om det ska återfå sin ursprungliga vitalitet.

Klimatprotester

Miljöoron började öka när industrieran nådde sin höjdpunkt på 1960- och 1970-talen med Barry Commoner, Rachel Carson och rapporten *Tillväxtens gränser*, som sammanställdes av MIT:s Sloan School of Management och publicerades av Romklubben. Gröna partier började dyka upp i Västeuropa, Nya Zeeland och Tasmanien, och många av dem identifierade sig ursprungligen med vänstern. Men med tanke på deras tydliga medelklassbas fanns det alltid en tendens att röra sig mot den politiska mitten (därav de tyska grönas koalitioner med både kristdemokrater och socialdemokrater). Ställd inför klimatkrisens enorma utmaningar har det mesta av den gröna politiken ändå blivit en variant av vanlig politik. Klimatförändringarna dök upp som ämne inom internationella vetenskapliga organisationer på 1980-talet, innan de blev en uttalad fråga för FN:s medlemsstater 1990. Denna tidigare angelägenhet för eliten blev i mitten av 2000-talet en bred strömning med en stark vänsterprägel som varit tydlig åtminstone sedan 2007 då nätverket Global rättvisa nu grundades, en rörelse som förknippar klimatkrisen med kapitalismen. Under tiden har oron för klimatförändringarna blivit allmängods, och att avvisa dem är den extrema högerens främsta kännetecken. Det är en ”molekylär” rörelse med många strömningar, om än inte helt fri från det fraktionalistiska gift som plågade 1900-talets vänster.

Klimatrörelsen har givit upphov till historiens snabbast växande sociala rörelse, Fridays for Future, som grundades av Greta Thunberg, en femtonårig svensk skolflicka som den 20 augusti 2018 skolkade från skolan och satte sig utanför riksdagen med ett plakat, några flygblad och sin mobiltelefon, med vilken hon informerade världen via Instagram och

Twitter om vad hon gjorde. 2019 blev hon den mest ikoniska levande samhällsaktivisten och accepterade inbjudningar för att tala inför FN:s generalförsamling, Storbritanniens parlament, den franska nationalförsamlingen och World Economic Forum i Davos, samtidigt som hon inspirerade en växande global rörelse. Fridays for Futures uttalade mål kan verka blygsamt och inte särskilt vänster: ”att utsätta de politiska beslutsfattarna för moralisk press, få dem att lyssna på vetenskapsmännen och sedan vidta kraftfulla åtgärder för att begränsa den globala uppvärmningen”. Men utöver ”Håll den globala temperaturökningen under 1,5 °C” och ”Lyssna på den bästa samlade vetenskapen”, innefattar dess krav ”Säkerställ klimaträttvisa och jämlikhet”, även om det ännu inte har fått någon konkret form. Thunberg har bra sinne för både den internationella historien och dagens klassförhållanden: ”Vi kommer inte att låta de industrialiserade länderna undandra sig sitt ansvar för barns lidande i andra delar av världen”; ”Vi är på väg att offra vår civilisation för att ett mycket litet antal människor ska få möjlighet att tjäna enorma summor pengar ... det är de mångas lidande som betalar för ett litet fåtals lyx.”²⁸

Mobiliseringen av världens ungdom av Fridays for Future har varit fenomenal. Enligt sina egna rapporter har rörelsen samlat 17 miljoner strejkande på 8 600 ställen,²⁹ även om det verkliga antalet förmodligen är lägre eftersom många har deltagit mer än en gång. De största rörelserna har funnits i Tyskland (3 772 071 deltagare), Italien (1 687 554), Frankrike (1 450 105) och Kanada (1 137 803). Mer än 100 000 deltagare registrerades också i Australien, Norge, Nya Zeeland, Schweiz, Storbritannien och Österrike. Siffrorna är starkt koncentrerade till Västeuropa och Storbritanniens tidigare vita besittningar, men 30 476 personer har deltagit i Polen, 26 525 i Chile, 13 017 i Indien och 8 060 i Sydafrika. Det har också varit 90 deltagare i Burkina Faso, 5 i Burundi, 1 946 i Kenya, 15 000 i Peru, 156 i Thailand, 1 000 i Kina, 2 000 i Iran, 2 i Saudiarabien och 1 i Vietnam. Men efter sitt *annus mirabilis* 2019 avbröts Fridays for Futures dynamik av pandemin. Det återstår att se i vilken mån den kan återerövra den.

28. Thunberg 2019, s. 15.

29. Se fridaysforfuture.org.

Nya världens socialismer

Inom ett decennium efter Sovjetunionens sammanbrott dök nya socialistiska skott upp i Latinamerika, under vågor av folkliga protester mot den faktiskt existerande kapitalismen. Hugo Chávez valdes 1998, Lula 2002. 2005 erövrade Evo Morales en avgörande majoritet vid valet i Bolivia efter att ha ställt upp med en öppet socialistisk plattform. Strax efteråt återvaldes Chávez i Venezuela mot en förenad opposition med rungande 63 procent av rösterna, medan Rafael Correa, en uttalad förespråkare av "2000-talets socialism", fick ett viktigt presidentmandat i Ecuador. Sammanhanget för dessa genombrott var en långdragen ekonomisk kris som sträckte sig tillbaka till 1980-talet, orsakad av sjunkande priser på exportvaror och, tack vare USA:s riksbank, höga räntor på utlandsskulden, och ovanpå det åtstrammingsåtgärder som hade påbjudits av IMF och drabbade de folkliga klasserna. Efter att de etablerade partierna hade valt att representera IMF istället för sina egna medborgare hade det politiska systemet i dessa länder praktiskt taget kollapsat. Venezuelas dominerande partier föll samman, och mitten-vänster-partiet Acción Democrática var ytterst misskrediterat efter att dess sista president hade låtit armén massakrera demonstranter i Caracas 1989. Samtidigt drabbades Argentina av ett dramatiskt ekonomiskt sammanbrott som fick den sittande presidenten att fly med helikopter, men den slitstarka och mångsidiga peronistiska traditionen överlevde och fick nytt liv av en utomstående som ändå kom inifrån traditionen, guvernör Néstor Kirchner från Patagonien. Dessa socialistiska regeringars landvinningar var blygsamma men inte obetydliga (se tabell 1). Stigande inkomster från varuexporten fick bekosta infrastruktur, sociala program och satsningar på att minska fattigdomen, i stor skala med regionala mått mätt. Bolivia var mest framgångsrikt och genomförde en enastående omfördelning av välståndet samtidigt som man vidmakthöll en ekonomisk tillväxt på 4 procent från valet av Morales 2006 fram till pandemin.

Sedan Chávez död 2013 och den venezuelanska petroleumekonomins kraschlandning, då oljepriset sjönk från 120 dollar i mitten av 2014 till 30 dollar i slutet av 2015 medan USA:s sanktioner slog mot handeln, har den tidigare presidenten använts som fågelskrämma för att skrämja osäkra väljare i Latinamerika och på andra ställen. Men Venezuelas eko-

Tabell 1. Minskning av den rikaste tiondelens inkomstandel, i Latinamerika och i Europa

2000–2012		1950–1970	
Bolivia	16,0	Frankrike	6,9
Ecuador	9,8	Storbritannien	5,7
Nicaragua	9,8	Sverige	4,8
Venezuela	5,0	Västtyskland	2,8

Källor: Latinamerika: CEPAL 2013, tabell 1.6.3; Europa: Kaelble 2007, s. 123.

nomiska katastrof var ett fenomen som kom efter Chávez. När han valdes första gången 1998 var Venezuelas BNP per capita 72 procent av Mexikos. 2013 var den 116 procent. Trots alla sina narcissistiska brister och diktatoriska tendenser var Chávez både en populär politiker och en innovativ statsman: en figur som var ”större än livet självt” (som det tve tydiga uttrycket lyder) inom det tidiga 2000-talets vänster. Som beundrare av Bolívar var han också en lidelsefull älskare av Latinamerika och var kanske mest känd för Alba (Alianza Bolivariana para los Pueblos de Nuestra América), hans ”bolivarianska alternativ” till det av USA föreslagna och dominerade frihandelsområdet FTAA, medan hans allians Petrocaribe tillhandahöll subventionerad olja till karibiska länder. Hans projekt Celac, den mellanstatliga Gemenskapen för latinamerikanska och karibiska stater, som lanserades 2010, lyckades samla en anmärkningsvärd trojka av latinamerikanska ledare: högerns Sebastián Piñera och Chávez själv, som förberedde för sin efterträdare Raúl Castro.

”2000-talets socialism” i Latinamerika blev inte början på slutet för kapitalismen. Men den bidrog med nya idéer och en ny praktik för kampen, inklusive Chávez lokaldemokratiska projekt, där samhällen kunde välja egna råd som var fullt ansvariga inför lokalbefolkningen. I sin tur bildade de kommuner som arbetade för att utveckla kooperativ varu- och tjänsteproduktion som skapade gemensamma nyttigheter och bruksvärden. För att erkännas av regeringen och få tillgång till speciellt utformade offentliga fonder måste kommunerna åta sig att bygga socialism. En officiell folkräkning 2013 fann 1 400 sådana kommuner, även

om flertalet fortfarande var ”under uppbyggnad”. Det kommunala projektet drevs igenom uppifrån på ett juridiskt tvivelaktigt sätt – baserat på ett utkast till en förändring i konstitutionen som med knapp marginal hade förkastats i en tidigare folkomröstning. Det var inte naturligt knutet till det spontana uppsving för den lokala samhällsorganisationen som ägt rum under Chávez första presidentperiod. Men bortsett från vissa partiska och maktpolitiska drag var projektet ett nyskapande bidrag till socialismen. Kommunerna var en del av ett större program för att skapa en parallell socialistisk makt och stat. Under Chávez anförtröddes en expansiv utbildnings-, social- och sjukvårdspolitik till utombyråkratiska ”missioner” som till stor del bemannades av kubaner – som ansågs vara mer engagerade än rentierstatens privilegierade specialister. Efter det misslyckade kuppförslaget mot Chávez 2002 genomfördes en framgångsrik utrensning i armén och de andra repressiva kårerna, vilket gjorde det möjligt för dem att stå emot den venezuelanska borgarklassens och deras amerikanska beskyddares desperata försök att anstifta en ny militärkupp.

Morales och hans grupp föredrog ”gemenskapssocialism” framför ”2000-talets socialism”. I Bolivia har ”gemenskap” en konkret kulturell betydelse i lokalsamhället. De bolivianska socialisterna har arbetat med den fråga som upptog Marx sista år: Finns det något av värde för socialismen i förkapitalistiska samhällen och kulturer? Deras svar är ja. Deras ”gemenskapssocialism” har sina rötter i den ursprungliga andinska *ayllu*. Som den nuvarande bolivianske vicepresidenten David Choquehuanca påpekade: ”Vi har alltid styrt oss själva i våra samhällen. Det är därför vi behåller våra vanor, spelar vår egen musik, talar vårt eget aymaraspråk. Det är därför vi i socialismen införlivar något som den har motarbetat i 500 år – gemenskapsfaktorn.” Han kopplade detta till moderna former för samhällets organisering: ”I Bolivia måste det finnas omkring tiotusen samhällen, och i varje samhälle finns det en sammanslutning av *campesino*-arbetare.”³⁰

Det tidiga 2000-talets andinska vänster ympade tolkningar och vidareutvecklingar av gamla indianska begrepp på socialismens moderna träd som en del av en civilisationskritik av – och ett alternativ till –

30. Citaten är hämtade ur Burbach 2010.

kapitalismen. Aymarauppfattningar om *suma qamaña*, ungefärligt översatt till spanska som *bien vivir*, eller ”leva gott”, införlivades i Bolivias och Ecuadors nya konstitutioner och utvecklingsplaner. Deras centrala begrepp var respekt för naturen och *Pachamama*, eller Moder Jord, plus gemensamt ägande av naturtillgångarna, samhällelig ömsesidighet och solidaritet. I en inflytelserik boliviansk tolkning ställdes *bien vivir* mot tron på *vivir mejor*, ”leva bättre”, som förknippades med egoism, individualism och spekulation.³¹ Man kan se det förstnämnda begreppet som pre- eller postmodernt och den sistnämnda som typiskt modern. Dessa nya tillägg till den socialistiska debatten svarade mot en stark indiansk kulturell renässans i de andinska regionerna, och mer allmänt mot att det i hela världen åter dök upp ursprungsbefolkningar som ställde krav. Det föregicks av zapatisternas uppror i södra Mexiko, ett försvar av det ursprungliga Amerika som lanserades samtidigt med Nafta-avtalet som drevs igenom av USA. Men fastän Morales och Correas regeringar otvivelaktigt menade allvar med sin respekt för Moder Jord övertygades de inte av idéerna i norr om nedväxt utan förband sig till en ekonomisk utveckling av sina fattiga länder som till stor del var beroende av utvinning av olja, gas och mineraler. Det ledde till allvarliga konflikter, inte bara med den borgerliga oppositionen utan också inom de heterogena regeringskoalitionerna och i synnerhet med en del urfolkssamhällen.

Mer än ett sekel efter att Werner Sombart hade försökt förklara *Warum gibt es in den Vereinigten Staaten keinen Sozialismus?* (”Varför finns det inte någon socialism i USA?”, 1906) höjde slutligen en person som hoppades bli presidentkandidat, Bernie Sanders, den ”demokratiska socialismens” fana i USA och fick mer än 13 miljoner röster. Samma år visade en Gallupundersökning att en majoritet av amerikanerna under 30 år hade en positiv syn på socialismen, och Democratic Socialists of America översvämmades plötsligt av medlemmar. 2019 publicerade en av den amerikanska socialismens strateger, Bhaskar Sunkara, *Socialistiska manifestet*, och den erfarna sociologen Erik Olin Wrights *Antikapitalism. Strategier och möjligheter i det tjugoförsta århundradet* gavs ut postumt. Den ledande socialistiska teorin hade flyttat till Nordamerika.

31. En kort tillgänglig översikt är Beling m.fl. 2021. Jag har lärt mig mycket av en avhandling från universitetet i Cauca i Colombia: Ávila Rojas 2020.

4. Nya sorters politik

2000-talets vänster har utvecklat en ny sorts politisk praktik. För att fånga denna förnyelse kan vi börja med en enkel uppställning där vi ställer dessa nyskapelser mot förra seklets praktik (tabell 2), och sedan titta på socialdemokratins öden under denna period. Varje kategori – social bas, verktyg, funktionssätt, strategi och repertoar – kräver vissa förklaringar och förbehåll.

Tabell 2. Vänsterpolitik

	1900-talets vänster	2000-talets vänster
Viktigaste målgrupp/bas	arbetarklassen	folket
Viktigaste verktyg	organisation, parti	nätverk, rörelse
Funktionssätt	representativ demokrati	mediala budskap och deltagardemokrati
Uttryck för radikalism	program	omstörtande protester/ krav
Protestrepertoar	demonstration, strejk	tillägg: ta stadsrummet i besittning, urbana uppror, blockera trafik, ekonomiska påtryckningar, skolaktioner

Social bas

1900-talets socialism var en arbetarrörelse. Avindustrialiseringen av kapitalismens gamla centrum och industriarbetarklassens begränsade utbredning i det globala syd har tömt det klassiska marxistiska politiska perspektivet på dess ursprungliga mening.³² I dess ställe talar 2000-talets vänster ofta om ”de 99 procenten”, eller i mer teoretiskt vidareutvecklad form, ”folket”, i motsats till eliten med privilegier och makt. ”Folket” är ett klassiskt begrepp i europeiskt socialt tänkande som går tillbaka på den romerska republikens ”plebejer”. Det återupplivades på 1800-talet av de

32. För min egen analys av motståndspotentialen hos 2000-talets underordnade skikt – ursprungsbefolkningar, ”överskottsbefolkningar”, arbetare, medelklasser – se Therborn 2014.

ryska narodnikerna och de amerikanska populisterna, och fördes in i den postmarxistiska teorin av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe.³³ För för-svararna av status quo är ”populism” givetvis alltid nedsättande. Men i vänsterspråk har ”folket” en klar om än ifrågasatt klassinnebörd, bäst uttryckt i de romanska språken – det franska *classes populaires* till exempel. Men ”folket” är också könat och ofta multi-etniskt. Inledningen till det utkast till den chilenska konstitutionen som föreslogs vid konstitutionskonventet 2022 började ”Nosotras y nosotros, el pueblo de Chile, conformado por diversas naciones ...”³⁴ Folkets uppdelning i kön är för 2000-talets vänster inte bara en diskursiv eller politisk fråga, utan dess sociala bas. Vänsterns långsiktiga – om än skiftande – engagemang för kvinnans frigörelse har slutligen belönats med en utbredd tendens att kvinnor är mer vänster än män.³⁵ I den mångnationella föreställningen om folket fanns också ett försenat erkännande av och en återupprättelse för de ursprungsfolk som har spelat en viktig roll i kampen om Chiles skogar.

Verktyg

”Organisera er!” var en ständig refräng från arbetaraktivister, och på engelska har ”organiserade arbetare” en bestämd sociologisk och politisk innebörd. Kollektiv organisering, solidaritet och disciplin är de enda tillgångar arbetare kan mobilisera mot kapitalet, medierna och polisen. Traditionellt har arbetarklassens politiska makt ansetts kräva ett starkt arbetarparti. På den punkten var socialdemokrater och kommunister helt överens. Kollektiv organisering är svårare i den postindustriella eran, men under det digitala århundradet är förutsättningarna annorlunda. ”Anslut er!” (*Connect!*) kan räcka för att samla folkmassor. 1900-talets åtskillnad mellan parti, strategisk bas och social rörelse har suddats ut eller överskridits. Podemos, Det okuvade Frankrike och Femstjärnerörelsen började inte bara som proteströrelser utan har också behållit sin lösliga nätverksstruktur som parlamentariska partier, med svagare

33. Laclau & Mouffe 2008 [1985]; Mouffe 2019.

34. ”Vi kvinnor och män, Chiles folk, som består av olika folkslag ...”

35. Gethin, Martínez-Toledano & Piketty 2021. Tyvärr tittar inte denna bok långt utanför ”västdemokratierna” efter könsaspekter, men författarna har hittat samma trend i Colombia, med viss fördröjning (s. 467). I det brasilianska presidentvalet 2022 fick Lula mycket större stöd från kvinnor än Bolsonaro.

territoriella rötter och internetbaserade omröstningar och utan tydliga gränser mellan medlemmar och icke-medlemmar. Pablo Iglesias efterträdare som den spanska vänsterns fanbärare, den populära kommunistiska arbetsministern Yolanda Díaz, försöker för närvarande ena och ge vänstern nytt liv genom att dra igång kampanjen *Sumar* ("Sammanfatta"). Den under kort tid framgångsrika vänster-entrismen i det brittiska Labourpartiet och de amerikanska Demokraterna till stöd för Corbyn respektive Sanders var också ett uttryck för detta nya rörelsetänkande inom vänsterpolitiken. Men underförstått i denna postorganisatoriska politik finns känslan att statsmakten fortfarande är långt borta, i skarp motsättning till rörelsepolitiken 1968. Valet 2017, då Corbyn fick sitt uppsving, var också det första brittiska val i modern tid då fler arbetare röstade konservativt än på Labour, 9 procent fler. Vid Brexitvalet 2019 ökade denna ledning för Tories till 21 procent.³⁶

Funktionssätt

Demokrati – rösträtt, val, ansvariga regeringar – var från och med chartisterna och framåt ett primärt kortsiktigt mål för den gamla arbetarrörelsen. Kampen koncentrerades oftast på allmän rösträtt, för vilket den belgiska arbetarrörelsen iscensatte fyra generalstrejker och den svenska socialdemokratin en. Alla besegrades, precis som chartisterna, i ett första skede, men de lade grunden för framtida segrar. Hur komplexa hindren för ett folkligt styre var blev uppenbart vid de franska valen 1848, de första i världen med allmän manlig rösträtt och massdeltagande. Väljarna radade upp sig efter högmässan och marscherade till valbåsen under ledning av en lokal präst, en borgmästare, en fredsdomare eller en befälhavare i nationalgardet. Några få arbetare från städerna blev valda, men inte en enda bonde.³⁷ En kritik av den faktiskt existerande "borgerliga demokratin" var en huvudbeståndsdel i den marxistiska politiska teorin – och den har på senare tid bekräftats av noggrann empirisk forskning av politiska forskare³⁸ – och under den nyliberala ordningen blev demokratiska brister en måltavla för en bredare vänsterkritik.³⁹

36. Brittiska data från British Election Study, och historiskt, Evans & Tilley 2017, s. 149ff.

37. Murat 1987, s. 233ff.

38. Bartels 2008 och (andra utgåvan) 2016; Gilens 2012.

39. Se t.ex. Crouch 2011.

2000-talets vänster utgår helt enkelt från ett mycket mer oförbehållsamt anammande av demokratin. Pablo Iglesias sammanfattade sin politiska vision så här: ”Kort sagt vill vi ha ett samhälle som klarar av att tillhandahålla den materiella grunden till värdighet och lycka. Dessa blygsamma mål, som verkar så radikala idag, är vad demokratin handlar om.”⁴⁰ Detta motsvarade helt klart de spanska *indignados* huvudparoller på gator och torg: ”Verklig demokrati nu!” Podemos grundare hade också direkta erfarenheter av den latinamerikanska vänstern, i första hand i Ecuador och Bolivia, vars upplevelser under 1900-talet hade givit dem hårda lärdomar om skillnaden mellan borgerlig demokrati och borgerlig diktatur. Detta sekels nya rörelser har anammat en beslutande, deltagande (om än i huvudsak digital) demokrati, vanligtvis avvisat strukturer med representation och ledarskap, och ofta hindrat officiella försök till förhandlingar och samarbete.⁴¹ På den politiska teorins nivå går Laclau och Mouffe längre och föreslår att socialismen ska ersättas av en ”radikal och sammansatt demokrati”.⁴² I en del av sina varianter riktar den radikala demokratin in sig mer på majoritetsstyre än minoritetsrättigheter, massdeltagande mer än pluralistiska yttranden.⁴³ I detta avseende gjorde Chávez en annan belysande åtskillnad:

Det är inte samma sak att tala om en demokratisk revolution och en revolutionär demokrati. Det första begreppet har ett betsel, som hästar: revolutionär men demokratisk. Det är ett konservativt betsel. Det andra begreppet är befriande, det är som en urladdning [*disparo*], som en häst utan betsel: revolutionär demokrati, demokrati för revolutionen.⁴⁴

Strategi

1900-talets vänster var programmatisk och strategisk. Den hade ett uttalat mål, ett socialistiskt eller kommunistiskt samhälle, och en klar strategi för att nå det, i typfallet utstakad i partiprogrammet, ”vägen till socialismen”.

40. Iglesias 2015, s. 171.

41. Se exempelvis della Porta 2015, s. 217ff.

42. Mouffe 2019; se vidare Laclau & Mouffe 2008 [1985].

43. Jfr Ellner 2010.

44. Chávez Frías 2011, s. 33. Om detta är en sorts leninism för 2000-talet, så ska vi komma ihåg att Chávez alltid hävdade att ”2000-talets socialism måste vara demokratisk” och upprepade gånger ställde upp i val som Carter Center intygade var rena.

2000-talets vänster har en mer blygsam åskådning. Iglesias uttryckte det rakt på sak 2014: ”en socialistisk strategi ... ger oerhörda problem i praktisk politisk mening ... vi är inte mot en strategi för en övergång till socialismen, men vi är mer blygsamma och anammar ett nykeynesianskt synsätt”. I sitt valmanifest inför valet 2022 definierade Jean-Luc Mélenchon sitt projekt som att ”bygga ett samhälle som präglas av ömsesidig hjälp, som siktar på harmoni mellan människor och med naturen”.⁴⁵ Detta steg tillbaka till en socialliberal ekonomi och dimmiga himmelska höjder är helt klart ett erkännande av 1900-talets nederlag och utmattning. Men det är inte att acceptera att vara underdånig inför den kapitalistiska samhällsordningen – inte ett nytt vänsterns Bad Godesberg (som formaliseringen av den tyska socialdemokratins kapitulation inför marknaden). 2000-talets vänster grundar sin radikalism på att göra motstånd mot och bryta med det nuvarande snarare än på ett långsiktigt mål eller en färdplan till framtiden. Den vägrar godta den härskande kastens konventioner och står okuvad – *insoumise* – framför den nyliberala ekonomins stridsvagn.

Repertoar

Vänsterpolitikens repertoar har utvidgats bortom traditionerna med parlamentarisk politik och massdemonstrationer. Den arabiska våren 2011 inspirerade breda rörelser som gjorde anspråk på städernas offentliga rum, upprättade *acampadas*, tältläger i städerna, från Tahrirtorget via Madrid och Barcelona till Zuccotti Park. Rörelser bland ursprungsbefolkningar i Anderna har lagt till vägspärrar, som också tagits upp av *piqueteros* i Argentina, de franska Gula västarna och bönder i Punjab. Konsumentbojkotter av dem som suger ut tredje världen och kampanjer för avveckling av fossila bränslen har fört vidare praktiker från det sena 1900-talets antiapartheidrörelse. Mobiliseringar av gymnasieelever är ett annat nytt fenomen. Som massproteströrelse uppstod den i Chile i början av 2000-talet under kampen mot kapitaliseringen av utbildningen. Den utvecklades så småningom till en bredare rörelse med universitetsstudenter, och en av dessa valdes i december 2021 till president. I klimatrörelsen utgör skolelever och deras Fridays for Future-demonstrationer åtminstone för tillfället förtruppen.

45. Iglesias 2015, s. 203, respektive Mélenchon 2021, s. 11.

Uppror i städerna, som utmanar och ibland störtar regeringar, har också blivit en del av vänsterpolitikens repertoar på 2000-talet. Det började i Buenos Aires 2001, där de tvingade den liberale presidenten att fly i helikopter, och fortsatte i La Paz 2003. Tunis och Kairo sparkade ut sina diktatorer 2011, Khartoum sin 2018 och 2022 drev demonstranter i Colombo ut klanen Rajapaksa från makten. Rödskjortornas revolt i Bangkok 2010 misslyckades, men utgjorde trots det en allvarlig utmaning som möttes med ett dödligt förtryck. 2019 stod Santiago de Chile på randen till ett samhällsuppror. Den konservative presidenten kallade det ett krig och kallade in militären. Den auktoritära regimen i Algeriet stod samma år också inför en allvarlig utmaning av Hirak-rörelsen, som gjorde slut på president Bouteflikas mumifierade ämbetsstid, men inte själva regimen. Sådana uppror måste skiljas från revolutioner,⁴⁶ eftersom det inte fanns någon strategisk eller organisatorisk plan för att ta makten. Det var proteströrelser som försökte bli av med en viss politik och politiker men inte erbjöd något alternativt regeringsprogram. Demonstranterna i Buenos Aires kunde kräva att ”Alla ska bort!” – ”Que se vayan todos!” – men frågan ”Och sedan då?” lämnades obesvarad. Det våldsamaste upproret, i Bolivia 2003, där aymarabönder, gruvarbetare, gatuförsäljare och studenter kastade ut den nyliberale presidenten i protest mot hans misskötsel av landets nya gasrikedomar, slutade med att han flydde till Miami – varvid de segerrika demonstranterna helt enkelt lämnade gatorna. En tvåårig mellanperiod följde under vicepresidenten. Efter att han hade tvingats avgå utlystes val och Evo Morales valdes. Ibland har tomrummet fyllts av organiserade politiska krafter, som i Argentina med den peronistiska vänstern. Vid andra tillfällen har det fyllts av tidigare underjordiska grupper, som muslimska brödrskapet i Egypten, andra gånger har etablissemang återanvänts, som i dagens Algeriet och i Sri Lanka. Vid varje tillfälle var vänsterns stora lucka bristen på en vision om en omvandlande makt eller en strategi för att erövra den. Det är kanske den största skillnaden mot 1900-talets vänster, både den reformistiska och den revolutionära. Även de undantag som verkligen tänkte på dessa frågor hamnade där av en slump. Chávez intresse för socialism uppstod

46. I sin livfulla redogörelse för upproret i Bolivia 2003 kallar Adolfo Gilly det för ”2000-talets revolution”, vilket är ett annat sätt att uttrycka skillnaderna mot 1900-talets revolutioner, Gilly 2005.

först efter att han hade valts till president. Morales och hans parti MAS hade tur att upproret 2003 öppnade ett demokratiskt utrymme som de kunde fylla efter valet två år senare.

Socialdemokraternas fall och uppgång

Slutligen kan ingen seriös diskussion om vänstern bortse från socialdemokraternas öde. Ovan noterade vi att den sammanvävda krisen i norr för industrikapitalismen och socialdemokraternas välfärdsstat slutade i den nyliberala globaliseringens seger. Ändå gjorde socialdemokratiska partier en anmärkningsvärd anpassning till nyliberalismen när de återkom till makten i slutet av 1990-talet och början av 2000-talet. Det var ”tredje vägens” era, den nya medelklassens socialdemokratiska anpassning till den postindustriella kapitalismen som erbjöd en nyliberalism ”med mänskligt ansikte”. Efter lite mer än ett decennium var denna episod över. Sedan dess har socialdemokratin i Central- och Östeuropa marginaliserats, utom i Albanien och Nordmakedonien, och de flesta varianter i väst har gått in i en bekymmersam period. I linje med den tredje vägens åtaganden har de socialdemokratiska partiernas viktigaste bidrag i Östeuropa varit att underlätta sina länders väg till Nato och EU. Tredje vägen-tänkare inpräntade också åsikten att välfärdsstaten var ”i grund och botten odemokratisk” och vägledades av en besatthet av ojämlikhet.⁴⁷ De samhällsekonomiska landvinningarna var små och uppfattades allmänt som negativa. Resultatet blev att sociala frågor med framgång togs upp av den nationalkonservativa högern, allra effektivast i Ungern och Polen. Obalansen mellan utrikes och inrikes åtaganden har stått Central- och Östeuropas socialdemokrater dyrt. Många av deras fanbärare har också varit inblandade i korruptionsskandaler på högsta nivå. Det proportionella valsyste­met ger fortfarande vissa socialdemokratiska partier i öst chans till ministerposter, men deras historiska möjlighet att genomföra samhällsreformer och bygga en välfärdsstat har gått förlorad, till stor del på grund av deras läromästare i väst.

De största socialdemokratiska partierna i väst har till största delen förblivit viktiga krafter, även där de har slösat bort sina parlamentariska bedrifter från 1900-talet. De leder för närvarande regeringskoalitioner i

47. Giddens 1999, s. 122 och 110.

Tyskland och i två nordiska länder (fyra fram till valen i Sverige i september 2022 och i Finland i april 2023). I parlamentariska flerpartisystem kan en andel på 20–30 procent av rösterna för ett socialdemokratiskt parti ge det en central ställning i koalitionspolitiken. Men socialdemokratin i väst är inte immun mot marginalisering eller till och med utrotning. Det italienska PSI har praktiskt taget somnat in, det franska PS är döende efter att bara ha fått 1,75 procent av rösterna vid presidentvalet 2022 (även om det ännu kan pånyttfödas i någon form). Det grekiska PASOK utrotades och gömmer sig nu under ett annat namn. Det nederländska arbetarpartiet har överflyglats av vänstern och förhandlar nu om en sammanslagning med den gröna vänstern. Den engelska labourismen lever vidare, och under Westminsters partisystem kommer den så småningom att gynnas av ”Buggins’s turn”⁴⁸. Socialistiska internationalen existerar fortfarande och har 81 anslutna partier, trots splittringen 2013 då dess historiska kärna – det tyska SPD, de nordiska och nederländska partierna och Nya Labour – hoppade av för att bilda Progressiva alliansen och uppvakta de amerikanska Demokraterna och de kanadensiska Liberalerna.⁴⁹

Mer intressant är att ”socialdemokrati” i grova drag sammanfattar det sociala innehållet i 2000-talets vänsters protester och rörelsepolitik. De sociala kraven har handlat om offentlig sjukvård, gratis offentlig utbildning, medborgerliga sociala förmåner och demokratiska rättigheter – det vill säga klassiska socialdemokratiska prioriteringar, till vilka identitetsrättigheter och miljöaktivism har lagts. 2010-talets rörelser mot åtstramningar, från Grekland och Spanien till Storbritannien och USA, protesterade mot nedmonteringen av den socialdemokratiska infrastrukturen. Iglesias påpekade helt riktigt att hans partis mål ”inte skulle ha varit anmärkningsvärt för någon socialdemokratisk gruppering för 30 eller 40 år sedan”.⁵⁰ Det okuvade Frankrikes valprogram i valet 2022, *L’Avenir en commun* (”Framtiden tillsammans”), är radikalare, och överträffar till och med 1960-talets socialdemokrati, men dess kooperativa mål är noga formulerade för att undvika varje hänvisning till socialism.⁵¹

48. Ett brittiskt förklenande uttryck för ett system där utnämningar görs genom rotation eller efter ålderns rätt istället för att baseras på meriter. Övers. anm.

49. För en översikt av öst och väst, se Therborn 2023.

50. Iglesias 2015, s. 167.

51. Mélenchon 2021, s. 11.

Två andra socialdemokratiska förhållningssätt går att hitta inom dagens vänster. Ett representeras av det svenska Vänsterpartiets nya ledare, Nooshi Dadgostar, som är född i Sverige och vars föräldrar är progressiva iranska flyktingar. Hon har fokuserat på att göra anspråk på arvet efter efterkrigstidens socialdemokrati, samtidigt som hon har tagit avstånd från sitt partis kommunistiska rötter. Hon formades ideologiskt i partiets radikala ungdomsförbund men verkar nu ha blivit så socialdemokratiserad att hon helt har glömt bort det. När hon i en tv-intervju fick frågan om sitt partis uttalande åtagande att verka för ”ett klasslöst samhälle” och ”avskaffandet av kapitalismen” blev hon helt mållös och till synes oförmögen att klargöra skillnaden mellan marxistiska och stalinistiska uppfattningar om kommunismen. Istället undvek hon frågan och återupprepade sitt stöd till välfärdsstaten och mänskliga rättigheter.⁵²

Den danska rödgröna Enhedslisten, som samlar diverse kvarlevor från 1900-talets yttersta vänster, har ett helt annat förhållande till den klassiska socialdemokratien. Enhedslisten fick under 2010-talet en viss styrka i det starkt splittrade danska partisystemet. De har kring 6–7 procents stöd nationellt men var största parti i de senaste kommunalvalen i Köpenhamn med nästan 20 procent. Partiet främste teoretiker, den tidigare parlamentsledamoten Pelle Dragsted, gav 2021 ut boken *Nordisk socialism*, där han hävdar att Enhedslisten är rättmätig arvtagare till den nordiska socialdemokratien och skisserar en rad konkreta ”strukture reformer” som skulle föra in landet ”på vägen till en demokratisk nordisk socialism”.⁵³ Dragsteds förslag passar bra ihop med Mélenchons *L’Avenir en commun* och är enligt många förmenande politiskt mer helgjutna.

Socialdemokratiseringen av 1900-talets vänster antar således olika former, med olika ideologiska influenser. Iglesias och Mélenchon är marxistiskt skolade taktiska strateger som söker nya sätt att ingripa i ett förstenat politiskt landskap, med viss framgång. Deras strategi för att bryta med det existerande är typisk för 2000-talet nya sorts politik, och skiljer sig från den klassiska socialdemokratins, även om de har en del av det programmatiska innehållet gemensamt, medan Enhedslisten och Vänsterpartiet båda är mutationer av traditionella 1900-talspartier. Dess-

52. Intervju i SVT 28 augusti 2022, tillgänglig på svt.se.

53. Dragsted 2021.

utom pekar exemplen Dragsted och Dadgostar åt motsatta håll – mot en nyskapande väg ut ur det nuvarande systemet respektive en defensiv anpassning till det. Medan 1968 års generation hänvisade till de kommunistiska organisatoriska traditionerna sökte 2010-talets demonstranter svaren i socialdemokratiens politik. Resultatet av det förstnämnda var klart negativt, resultatet av det sistnämnda är ännu inte avgjort.

5. Bokslut och utmaningar

Vi befinner oss nu i slutet av början på 2000-talet och har snart nått dess första fjärdedel. Vad kan vi göra för preliminärt bokslut över den nya vänstern? Vi har bevittnat dess svar på den våg av kapitalistisk globalisering som inleddes kring 1980 och nu är på väg att ebba ut. I innovativa former har den nya vänstern uppdaterat 1900-talets arv och brutit ny mark, och den har överlevt den stora dialektikens död och de stora revolutionernas nederlag. Den har fört in frågor om ojämlikhet och möjligheter till folkliga uppror i ledande ekonomisk och politisk forskning, och upp på dagordningen i Davos. Den har lyft Brasiliens fattiga och börjat minska ojämlikheten över hela Latinamerika. Den har omsatt sina krav på handling i klimatfrågan till löften från internationella politiker. Den arabiska våren störtade två diktatorer och inspirerade den transatlantiska Occupy-rörelsen. Det tidiga 2000-talets vänster har också möjliggjort att nya radikaliserade generationer kan uppstå och återfört ”demokratisk socialism” till västligt språkbruk. Den har vidgat de ideologiska parametrarna i ett antal länder och lagt grunden till en progressiv politik, inlett diskussioner om socialismens innebörd och utsikterna för att övervinna kapitalismen – även om diskussionen om det måste vänta till en annan dag.

Men de flesta exemplen ovan är från Västeuropa och Amerika. Trots den arabiska vårens tillfälliga betydelse har 2000-talet inte börjat bra för den afroasiatiska vänstern. Den mordiska Suhartoregimens fall 1998 skapade en politisk öppning i Indonesien, men knappast för vänstern, och ekonomin fortsatte i ojämlik riktning, om än mindre tydligt än i Indien, Thailand eller Filippinerna. Försök att grunda eller omgruppera arbetarpartier i Nigeria, Indonesien, Sydafrika och Sydkorea har hittills

misslyckats. Den ”gamla vänstern” i Indien och Japan, både kommunister och socialdemokrater, har försvagats ännu mer och det har inte uppstått någon ny vänster, ens i bredare mening. Men det finns ett socialt motstånd, ibland i stor skala, som i Indien och Indonesien, och det har förekommit en del inspirerande utveckling, som uppkomsten av en ny generation stridbara studenter i Thailand och Delhis anmärkningsvärda politik av klassallianser.⁵⁴

Som överlevare från 1968-generationen bör man hälsa 2000-talets vänster med respekt. Samtidigt måste vi medge att den är långt från att uppnå sina mål. Den visade sig tragiskt oförmögen att stoppa ”kriget mot terrorn” och den förödelse det orsakade i Västasien och Nordafrika – där 800 000 människor dödades, varav 335 000 civila, Somalia och Sahel oräknade.⁵⁵ På 1900-talet hjälpte vänstern till att skapa åtminstone tre bestående revolutionära stater, Kina, Vietnam och Kuba, liksom det postrasistiska demokratiska Sydafrika och många avkoloniserade länder och reformistiska välfärdsstater. Hittills kan 2000-talets vänster inte uppvisa några vidare livskraftiga institutionella landvinningar – det viktigaste undantaget är den kommunitära ”mångnationella” staten i Bolivia – men det återstår ännu en lång bit av seklet.

Dessutom ser den nya vänsterns omformning av det nordatlantiska politiska landskapet mer begränsat och svagare ut än det landskap som har utlösts av den populistiska nationalismens och främlingsfientlighetens framväxt. Trump och trumpismen erövrade en stor del av det republikanska partiet, medan Democratic Socialists of America fortfarande är en minoritetsströmning inom Demokraterna. Brexit stoppade Labour-vänstern och stimulerade Toryhögern. Tidigare marginella extremhögerpartier har blivit respektabla kollegor i borgerliga regeringar i Spanien, Italien och Norden, och respektabla, om än inte regeringspartier, i Frankrike. I syd har inbromsningen av industrisysselsättningen och ett

54. Sedan 2015 har Delhi styrts av en reformkoalition av de fattiga, med rikshaförarnas förbund som förtrupp vid den första valsegern, och en del av av den förmögna medelklassen. De förstnämnda kräver – och får – vatten, el och annan offentlig service till överkomliga priser, och de sistnämnda får en icke korrumperad regering.

55. Siffrorna hänvisar till den amerikanska sammanställningen ”Human cost of post-9/11 wars: Direct war deaths in major war zones (October 2001 – October 2019)”, som har tagits fram av Watson Institute vid Brown University.

ökande antal politiskt rörliga arbetslösa ungdomar sammanfallit med religionens återuppståndelse i form av reaktionära militanta fundamentalismer: evangeliska kristna i Brasilien, *hindutva* i Indien, islamister i den muslimska världen.

Tre bakgrundsfaktorer tycks ha varit verksamma här. En är avindustrialiseringen med dess arbetslöshet, nedåtgående klassresor, oro och marginalisering i arbetarklassens forna centrum, allt förstärkt av den härskande nyliberalismen. För det andra en omfattande invandring till USA, som drevs på av den samhällsekonomiska krisen i Latinamerika, och till Europa pådriven av den växande fattigdomsklyftan till de nu närmare kopplade och av USA och Nato delvis ödelagda delarna av norra och östra Afrika. Dessa samhällsekonomiska och kulturella omvälvningar skapade ett stort folkligt missnöje. För det tredje utvecklades de samtidigt som vänstern och mitten–vänstern försvagades eller övergavs, när socialdemokratiska och kommunistiska arbetarpartier undergrävdes av avindustrialisering och Sovjetblockets sammanbrott. De sårade periferierna, globaliseringens ”förlorare”, övergavs av tredje vägen – men negligerades också av en stor del av 2000-talets nya urbana och utbildade vänster, som var ”alter-” snarare än anti-globalistisk. Ett nytt, politiskt ledigt socialt utrymme hade öppnats upp, och det togs över av skickliga politiska entreprenörer med ett extremt högerbudskap. Ett väldigt högerblock har bildats genom ett närmande mellan dessa nya spelare och de traditionella borgerliga partierna. I det globala nord var det den dystra avslutningen på en ljus början.

Om vi tittar framåt kommer mänskligheten under detta sekel att stå inför tre stora utmaningar. För det första frågan om huruvida planeten kommer att förbli beboelig, nu när COP26-konferensens sköra förhoppningar har överskuggats av kriget i Ukraina och dess konsekvenser. För det andra leder den nya imperialistiska geopolitiken till risker för världskrig och för oss tillbaka till sommaren 1914. Det är världsherraväldet som står på spel: kommer, med tanke på Asiens växande ekonomiska tyngd, den från Europa härstammande vita dynastin att kunna bevara den överlägsna ställning som den har haft i ett halvt årtusende? För det tredje lever vi med den nyliberala globaliseringens tragiska arv, vars bottenlösa ojämlikheter fortfarande förnekar mänsklighetens majoritet de tekniska och

medicinska framstegen. (Artificiell intelligens och automatisering kan kanske också orsaka stora omvälvningar, men det finns inte så mycket tillförlitlig kunskap om hur det kan komma att se ut.) Det är för närvarande omöjligt att förutspå hur den nya vänstern kommer att möta dessa tre utmaningar, men framtidsutsikterna är inte så goda.

Klimatkrisen

Den breda klimatrörelsen är övertygad om att det kommer att krävas djupgående samhällsomvandlingar för att undvika en planetär katastrof, att vi rör oss bort från en värld baserad på privat ackumulation till en politik för omtanke, solidaritet och jämlikhet. Det är också klimatforskarnas uppfattning – som en av IPCC:s arbetsgrupper uttryckte det 2021 (i ett uttalande som senare ströks av panelens politiska övervakare): ”Vi behöver nydanande förändringar som påverkar processer och beteenden på alla nivåer: för individer, samhällen, företag, institutioner och regeringar. Vi måste omdefiniera vårt sätt att leva och konsumera.”⁵⁶ Hur den omvandlingen kan se ut är föremål för livliga och nyskapande diskussioner inom 2000-talets vänster – inte minst mellan den nyreformistiska delen, som har enats kring tanken på en grön New Deal, och en ekosocialistisk del som har som mål att överskrida kapitalismens gränser. Denna debatt måste utvidgas och fördjupas och ta hänsyn till dagens maktförhållanden och hur de kan förändras.

Det finns åtminstone fyra viktiga perspektiv på klimatförändringarna, vilka kan sammanfattas så här. Ett är *civilisatoriskt och antikapitalistiskt* och vilar på en kritik av den moderna kapitalismen som har skapat klimatkrisen genom sin skoningslösa ackumulations- och konsumtionsdynamik och destruktiva respektlöshet för naturen. Denna uppfattning driver de radikala klimataktivisternas rörelse, inklusive ursprungsbefolkningar på alla kontinenter. Den betonar hur brådskande det är med radikala handlingar och strävar efter att överskrida kapitalismen och bygga en post-ackumulations-civilisation – eller, som en del vill kalla det, ett ”nerväxt”-samhälle – som inriktas på harmoni med naturen istället för herravälde över den. Denna strömning befinner sig långt från maktens korridorer. Men den har en kulturell generationsdynamik – vilket visar

⁵⁶ *Monthly Review* 2021.

sig i den världsomfattande responsen på Fridays for Future – som mycket väl kan få en varaktig kulturell inverkan, såsom -68.

Ett andra perspektiv är inriktat på *ekonomiska reformer*, sammanfattat i en grön New Deal. Det finns många varianter, men gemensamt för dem är en fossilfri keynesiansk jämlikhetssträvande ekonomi. Detta program borde vara förenligt med den vanliga socialdemokratien, men verkar inte ha något särskilt utbrett stöd. Politiskt utvecklades denna vision av vänstern i brittiska Labour, sedan av amerikanska demokratiska socialister allierade med Democratic Socialists of America. I båda fallen besegrades den i val: den gröna politiken i Labours manifest från 2019 sopades bort av Boris Johnsons rungande seger, och USA:s Green New Deal stoppades i den demokratiska gruppen i representanthuset redan innan det nådde fram till senaten. Gröna ekonomiska reformer står kvar i centrum för världens politiska agenda, men deras sociala styrka har slösats bort. EU:s investeringspaket efter pandemin är en aning grönt men har inga sociala jämlikhetsambitioner och ska genomföras under EU-kommissionens stålhårda blick.

Dessa bakslag är inget skäl att överge en fortsatt utveckling av dessa två projekt. Men det är viktigt att sluta anta att det enda alternativet är en apokalyps för planeten. Ett tredje perspektiv är det om en *konkurrenskraftig nationell grön kapitalism* eller en ”grön industriell revolution”. De mest effektiva svaren på klimatkrisen har hittills kommit till genom mellanstatliga aktioner – Parisavtalet 2015 och löftena i Glasgow 2021 – och under pandemin visade nationalstaten sin bestående centrala roll. De nordiska och tyska socialdemokratiska partierna betraktar redan klimatet utifrån en konkurrenskraftig nationell kapitalism inom fossilfria gränser. Regeringsdeklarationer från senare år har förmedlat detta budskap: ”Världsmarknaden för en grön omställning blir bara större ... Det är en stor möjlighet för danska företag som ska utnyttjas.” ”Vi ser vägen till en koldioxidneutral värld som en stor möjlighet för Tysklands industriella ställning [*Industriestandort*].”⁵⁷ Vad gäller att motverka klimatförändringarna

57. Citat från ”Retfærdig retning for Danmark”, som skisserar de gemensamma uppfattningarna hos de fyra partier som utgjorde regeringsunderlaget för Mette Frederikssens socialdemokratiska regering i juni 2019 (tillgänglig på altinget.dk), respektive *Mehr Fortschritt wagen*, regeringskoalitionsöverenskommelsen i Tyskland från 2021 mellan SPD, Förbund 90/De gröna och FDP, s. 50 (tillgänglig på spd.de).

presterar Norden och Tyskland relativt bra, även om ingen av dem når målen om att stanna på 1,5 graders uppvärmning. Men det finns varianter på en konkurrenskraftig grön kapitalism i andra länder också, där kapitalets krafter mobiliserar för det. I Sverige hade ett öppet brev, undertecknat av 227 företagare, som publicerades under valkampanjen 2022, rubriken ”Politiker, sluta bromsa klimatomställningen”.

Det fjärde perspektivet är planen att utnyttja klimatkrisen som en språngbräda för att *utöka den globala finansialiseringen*. Det uppmärksammas föga utanför investerarnas eller finansekonomernas kretsar, men har betydande konsekvenser. Den gröna omställningen kommer att föra med sig enorma utgifter, och här ser det globala finanskapitalet en möjlighet att utnyttja sina oerhörda resurser. Efter COP26-konferensen tillkännagav Glasgow Financial Alliance for Net Zero att kapitalförvaltare som kontrollerade 130 biljoner dollar – motsvarande 137 procent av den globala BNP:n – muntligt hade lovat minska sina utsläpp till netto noll.⁵⁸ Det återstår att se vad detta löfte kommer att innebära i praktiken. Men det är uppenbart att kapitalet, främst det USA-baserade, satsar på omställningen. Privatbanker och Världsbanken planerar för ”utveckling med hjälp av finansialisering” genom att omvandla vanliga varor till en ”tillgångsklass”, samtidigt som statens roll förpassas till att göra privata investeringar i all möjlig ”infrastruktur”, från naturresurser till utbildning och sjukvård, ”riskfria”.⁵⁹

Företagssnack är förstås inte mer tillförlitligt än politisk vältalighet. Carbon Tracker, partner till CA100+, ”världens största investerarinitiativ inom klimatförändringar”, består av 700 investerare som har ansvar för mer än 68 biljoner dollar i tillgångar, och de rapporterade i mars 2022 att ”inget av CA100+-företagen inom olje- och gasutvinning eller kol- och gasbaserad elproduktion har planer på kapitalfördelning som är anpassade till Parisavtalet”.⁶⁰ IMF meddelade att det första halvåret 2021 satte ett nytt världsrekord för utsläpp av växthusgaser, pådrivet av tillverknings- och energisektorn. De pågående ekonomiska krigen i Europa pausar energiförknippade klimatlöften, samtidigt som västs

58. GFANZ 2021.

59. Se vidare ”Infrastructure” från preqin.com i september 2020 och Gabor 2021.

60. CA100+ 2022; Jeppesen 2022.

finansiering av de ukrainska trupperna minskar klimatpolitikens redan begränsade utrymme. Medan värmeböljor, torka, skogsbränder, översvämningar och jordskred blir det nya normala skapar det geopolitiska klimatet sina egna stormar av provokationer, upptrappning och ökande etniskt hat. Klimatrörelsens vänster behöver bredda sig från att uteslutande rikta in sig på utopier och apokalyps till att ta itu med det geopolitiska sammanhanget och möjligheterna till kapitalistisk förändring och ett liv, om än dystert, på planeten efter apokalypsen.

Geopolitik

Den nyliberala globaliseringen har ersatts av en imperialistisk geopolitik. När det amerikanska etablissemanget började inse att Kina ledde i globaliseringsspelet ändrade de spelreglerna. Denna trend inleddes under Trump och befästes under Biden. Frihandel och kapitalets fria rörlighet underställs nu nationella intressen, som måste skyddas av tullar, importförbud, förbud för vissa utländska investeringar och en sorts ekonomisk krigföring som kallas ”sanktioner”. Det är doktrinen om Amerika först, som för närvarande kopieras i Fästning Europa. Den ryska invasionen av Ukraina påskyndade 2000-talets tendens till interimperialistisk rivalitet, konflikter och krig. Trots varningar från inte bara ryska ledare från Gorbatjov till Putin utan också viktiga personer i USA:s utrikespolitiska etablissemang – från George Kennan till Robert McNamara till Bidens egen CIA-chef William Burns – vidhöll en rad amerikanska presidenter, från Clinton till Biden, Natos utvidgning österut och beväpningen av Ukraina.⁶¹ Samtidigt vägrade Frankrike och Tyskland att driva på för ett genomförande av Minskavtalen, som skulle ha tillförsäkrat de rysktalande regionerna i östra Ukraina självbestämmande.

Det kan vara av värde att jämföra Ukrainakrisen i slutet av 2021 med Kubakrisen 1962. Då undvek man krig med hjälp av förhandlingar och kompromisser: de sovjetiska missilerna drogs tillbaka, USA lovade

61. Angående etablissemangets motstånd mot utvidgningen av Nato, se t.ex. Michael MccGwires artikel ”NATO expansion: a policy error of historic importance” (MccGwire 1998). Citatet i titeln är från ett öppet brev till Clinton i juni 1997 av 50 tidigare amerikanska senatorer, regeringssekreterare, ambassadörer, en CIA-chef och olika utrikespolitiska specialister.

att inte invadera Kuba och avlägsnade diskret sina egna missiler från Turkiet. Den här gången gjordes inga verkliga försök att fredligt ta itu med Rysslands säkerhetsintressen, som att ge Ukraina neutral status i utbyte mot gemensamma ryska och amerikanska åtgärder för att garantera dess suveränitet. Det finns inget försvar för Putins beslut att återupprepa Bushs invasion av Irak, för att tvinga fram ”regimförändring” med hjälp av ”chock och skräck”, vilket bara förenade USA, EU och Nato mot Ryssland. Men västs beteendeterapi i form av ständigt utökade sanktioner har redan misslyckats mot Kuba, Iran, Venezuela och Ryssland efter 2014. Deras främsta effekt är att försämra levnadsstandarden för befolkningarna i de stater som utsätts för sanktioner. Som ”vapen mot civila” har blockader och straffsanktioner en mörk historia. Under första världskriget orsakade de nästan en miljon döda av svält och sjukdomar, samtidigt som de inte lyckades förhindra imperialistiska härjningar under Nationernas förbund. Efter kalla kriget blev amerikanska och europeiska beslutsfattare återigen besatta av dem. Antalet sanktioner fördubblades mellan 1990 och 2009, och de fördubblades återigen på 2010-talet.⁶² Besträffning som saknar realistiska möjligheter att leda till ett förändrat beteende, utan istället utförs för den tillfredsställelse det ger att straffa, är en sorts sadism. Sadoliberalism är nu en ledande trend i västs utrikespolitik, och dess mest synliga ansikte är EU-kommissionens ordförande.

På grund av nationalismens och främlingsfientlighetens starka dragningskraft är tider av imperialistisk geopolitisk rivalitet svåra för vänstern att hantera. Våren 2022 påminde om sommaren 1914, med en förödande och meningslös konflikt på väg på vilken det enda rimliga svaret från vänstern var det vanmäktiga ropet ”Stoppa kriget!” År 2022 befinner sig den europeiska vänstern i en situation som liknar den som Rosa Luxemburg stod inför 1914: isolering och förtvivlan. Dessutom finns det nu en icke försumbar risk för kärnvapenkrig. USA:s provokationer i Syd kinesiska sjön ökar också risken för en konflikt mellan USA och Kina om Taiwan. Om det skulle hända kommer det mest troligt att handla om att ”gå i sömnen” till krig, som vid första världskriget, genom felbedömningar och

62. Mulder 2022, s. 5 och 296. Beteckningen ”vapen mot civila” är Mulders. Jfr, angående de senaste sanktionerna, Nephew 2018.

oansvarig upptrappning. I början av 2000-talet protesterade den unga vänstern mot den nyliberala globaliseringen. Det var helt rätt. Men den efterföljande geopolitiska världen är mörkare och mer hotfull.

Asiens framåtmarsch

Möjligheten till omvälvande maktförändringar utan krig återstår dock. Tendensen i världsuppfattningen hos 1900-talets vänster kan sammanfattas som ”arbetarrörelsens framåtmarsch”.⁶³ 2000-talets motsvarighet finns i ett annat socialt tonläge, geografiskt snarare än socialt: Asiens framåtmarsch. Bakom konflikterna och kampen i dagens värld ligger en grundläggande kontinentaldrift. Vad som kommer att hända med den amerikanska världshegemonin under detta sekel är en öppen fråga, men dess järngrepp håller helt klart på att lossna. Latinamerikanska presidenter kan nu tacka nej till en amerikansk inbjudan till ett toppmöte för Nord- och Sydamerika med hänvisning till att alla statschefer inte var inbjudna. Försöken att rekrytera Asien, Afrika och Latinamerika i ett globalt ekonomiskt krig mot Ryssland har misslyckats. Men USA har fortfarande enorma resurser – i första hand militära och ekonomiska – och Europa är en alltmer lojal ställföreträdare. Med sin förbluffande teknisk-ekonomiska uppgång är Kina den mest direkta utmanaren, men i det långa loppet är Asiens ökande tyngd som kontinent en säkrare framtidsförutsägelse. Indien kommer satsa på att nå stormaktsstatus, och Asean-blocket, inklusive stora länder stadda i snabb utveckling, som Indonesien och Vietnam, går också snabbt framåt. Förr eller senare kan denna trend leda till en omstrukturering av världens finanssystem, och sätta stopp för USA:s och Europas stryppgrepp över det. Det kommer också minska möjligheten att påtvinga världen ”västerländska värderingar”.

För den icke-asiatiska vänstern har Asiens framåtmarsch ännu ingen tydlig innebörd, och dess förlopp kommer att bero på hur samhällskampen utvecklar sig i själva Asien. Men den ger en tydlig varning mot eurocentrism, USA-centrism och Nato-anpassning i väst – och likaså mot

63. Jfr Eric Hobsbawms förutseende föreläsning ”The forward march of labour halted?”, som 1981 publicerades med svar i en bok med samma titel från Verso. Som många begåvade tänkare var Hobsbawm före sin tid, men inte med så mycket.

Asiencentrism i Asien. Samtidigt som vänstern står stadigt i sin egen geokultur måste dess intellektuella och politiska perspektiv också bli verkligt globalt och planetärt. För vänstern i det globala nord bör ett sådant perspektiv innefatta ett erkännande av en avgörande skillnad mellan USA å ena sidan och Kina och Indien å den andra. USA är fortfarande kapitalismens yttersta bastion, och likt ett kristet missionärsimperium strävar landet efter att forma resten av världen till sin avbild, medan Kina och Indien inte har några sådana ambitioner. Ett mål för vänstern måste vara en pluralistisk värld utan någon hegemonisk supermakt.

Klasskamp

Det tjugoförsta århundradet kommer inte bara att handla om klimat-anpassning och geopolitik. Det kommer också att handla om global klasskamp. 2020 hade världens rikaste procent en genomsnittlig inkomst som var 144 gånger högre än mänsklighetens fattigare halvas genomsnittliga inkomst – dubbelt så mycket som 1820, under den fördemokratiska eran på tröskeln till den industriella revolutionen.⁶⁴ Förskräcklig fattigdom mitt bland ett groteskt överflöd är en långvarig trend i människans historia, men idag har den två nya kännetecken. För det första den nutida världens exempellösa kapacitet och resurser för att förändra denna situation – genom teknologi, medicin och ett enormt överflöd av kapital. För det andra har ”jordens fördömda” aldrig tidigare varit så sammankopplade, med resten av världen och sinsemellan. Sammantaget skapar de nya möjligheterna, som är tillgängliga men som förvägras flertalet, en explosiv situation, speciellt i sköra nationalstater med tilltagande ojämlikhet. Om att vara vänster ska ha någon mening, måste det omfatta ett åtagande att verka för människans jämlikhet, för att alla ska ges möjlighet att förverkliga sina förmågor i livet. Det ska inte begränsas till materiella resurser, det innefattar också vital jämlikhet – det vill säga lika chanser till ett långt och hälsosamt liv – och existentiell jämlikhet, där frihet, erkännande och respekt är allmängiltiga.⁶⁵ Av utrymmesskäl kommer jag här att främst koncentrera mig på ekonomisk ojämlikhet, där det finns mer underlag för jämförelser, och kommer till stor del att

64. Chancel m.fl. 2022, s. 59.

65. Therborn 2016.

begränsa mig till det som en gång kallades tredje världen, där de tydligaste ojämlikhetsnivåerna finns och där vänstern står inför sin svåraste situation. Ojämlikhet är givetvis i sig själv icke-jämnt, och värst är det i oljeländerna i Mellanöstern samt Afrika söder om Sahara. Som vi kan se i tabell 3 har en person inom världsbefolkningens rikaste tiondel nu en inkomst som är 38 gånger högre än en genomsnittsperson inom den fattigare halvan. Mäns inkomster är i genomsnitt 70 procent högre än kvinnors. Det är väl värt att undersöka dessa trender – och vänstern utsikter att bekämpa dem – på världsregional nivå.

Tabell 3. Förhållandet mellan inkomster per capita 2020

	Övre 10 %/undre 50 %	Män/kvinnor
Mellanöstern och Nordafrika	32	5*
Afrika söder om Sahara	31	1,5
Latinamerika	27	1,7
Syd- och Sydostasien	22	4,4
Nordamerika	17	–
Ryssland och Centralasien	16	–
Ostasien	16	1,5
Europa	10	–
Europa och Centralasien	–	2
Högt utvecklade länder	–	1,65
Världen	38	1,7

* Arabstater.

Inkomst inkluderar pension, arbetslöshetsersättning och andra bidrag; kolumnen ”Män/kvinnor” visar genomsnittlig nationalinkomst per capita och avspeglar i stort hur deltagandet i förvärvsarbete skiljer sig åt mellan könen.

Källor: ”Övre 10 %/undre 50 %”: Chancel m.fl. 2022, s. 31; ”Män/kvinnor”: UNDP 2022, s. 289.

Latinamerika har den mest artikulera vänstern och de senaste erfarenheterna av att minska ojämlikheten. Efter en kort ebb för den ”rosa vägen” studsar den latinamerikanska vänstern nu tillbaka och vinner val i Mexiko, Peru, Chile och Colombia, och återkommer i Argentina, Bolivia

och Brasilien. Men framtiden för denna vänstervåg ser mindre lovande ut än för dess föregångare. Förra gången minskade den brasilianska *lulismo* fattigdomen drastiskt och gav de fattiga möjlighet till utbildning. Men som Piketty har visat rörde det bara ojämlikheten bland de 90 understa procenten och lämnade rikedomarna och privilegierna i toppen orörda. Lulas val av vicepresidentkandidat, Geraldo Alckmin, en nyckelspelare inom *Paulista*-bourgeoisien, tyder på att han inte kommer att avvika från denna inriktning efter valvinsten 2022. I Chile har den utlovade begravningen av nyliberalismen under Gabriel Boric pausats på obestämd tid efter väljarnas rungande nej till konstitutionsförslaget 2022, som slog fast sociala rättigheter och – allra viktigast – ursprungsfolkens rättigheter. Boric har noterat dessa signaler och gått åt höger, och bevarar det privata ägandet av tidigare offentliga tjänster. Nederlaget berodde främst på de folkliga klassernas minst politiskt engagerade eller upplysta delar, som under systemet med röstplikt kom att påverkas av en massiv desinformationskampanj och en reflexartad misstänksamhet mot ursprungs rättigheter. Men det blottade också de chilenska vänsterpartiernas begränsade folkliga rötter, de sårades svårt av resultatet i folkomröstningen.⁶⁶

Valet i Peru av *mestizo*-läraren Pedro Castillo från Andernas högland, som ställde upp på en marxist-leninistisk partisedel, har sett den marginaliserade befolkningens flämtande ljus av protester mot de vita bosättarättlingarna i Lima effektivt släckas ned, under Mario Vargas Llosas ideologiska ledarskap. Castillo hade varit en framgångsrik strejkledare men hade varken de politiska erfarenheterna eller det folkliga stödet som erfordrades för att han skulle kunna förverkliga sitt program. Efter att han installerats som president vinglade han från den ena politiska krisen till den andra, förföljd av ett hämndlystet högerparlament. Situationen är något mer lovande för den nye colombianske presidenten Gustavo Petro, en erfaren före detta gerillakämpe och en gång borgmästare i Bogotá, som ställde upp på ett modernt program för 2000-talet mot skövlandet av naturresurser, med en afrocolombiansk feminist som vicepresident.⁶⁷ I Mexiko är López Obrador och hans Morena-parti fortfarande populära, och han kanske skickar stafettpippen vidare till en annan progressiv

66. Vergara 2022.

67. Hylton & Tauss 2022.

person när hans mandatperiod tar slut, även om hans prestationer på det hela taget har varit ojämna. Bolivia fortsätter på sin mångnationella och utvecklingsinriktade väg, men den regerande vänstern är mer splittrad än innan den kontrarevolutionära kuppen 2019. Samtidigt har den ständiga utlandsskuldskrisen återvänt till det progressiva Argentina.

Denna andra vänstervåg på 2000-talet i Latinamerika har hittills inte givit upphov till några översvallande och visionära ledare i stil med Chávez, Morales eller Correa. Dess förhoppningar och ambitioner har nedgraderats sedan 00-talet. Men skakningarna från Latinamerikas politiska jordbävning är fortfarande kännbara. Kontinentens tidigare dominerande partier, som ofta är knutna till den amerikanska Framstegsalliansen, har sopats bort eller marginaliserats i Venezuela, Bolivia, Mexiko, Chile och Colombia. Rörelser för svarta växer fram i Sydamerika, och en stridbar feminism har blivit ett allestädes närvarande särdrag. USA:s skugga faller fortfarande över Amerika söder om Rio Grande, och de ekonomiska utsvältningsskriken mot Kuba och Venezuela utkämpas fortfarande, men latinamerikanerna har börjat resa sig.

Afrika är på flera sätt en sorgens kontinent. Dess mest utvecklade ekonomi, Sydafrika, är mer ojämlig än världen i stort, och det är vad en nationell befrielseörelse som gjorde slut på den rasistiska apartheidregimen har uppnått. Det har de senaste åren förekommit perioder av snabb ekonomisk tillväxt i Afrika söder om Sahara, men det är också den enda region i världen där den extrema fattigdomen ökade i absoluta tal mellan 1998 och 2018, med omkring 110 miljoner människor, mycket beroende på ihållande höga födelsetal.⁶⁸ Det är den näst mest ojämliga regionen efter Mellanöstern.⁶⁹

Ändå är inte Afrika någon passiv och lydlig kontinent. Tvärtom är det en kontinent som utmanar, ett ställe för folkliga protester med mycket att protestera mot: plötsliga prisstegringar på mat och bränsle, förvärrad fattigdom, bristande tillgång till offentliga tjänster, oupphörlig korruption

68. World Bank Extreme Poverty Data.

69. Sedan 2000 har den ekonomiska ojämlikheten på det hela taget varit stabil i Afrika, men föränderlig bland länderna. Den rikaste tiondelen i södra Afrika har ökat sin andel av nationalinkomsten, men den har minskat i Nigeria och Tunisien och bara genomgått mindre förändringar i de flesta andra länder, inklusive Egypten, Etiopien, Kongo-Kinshasa, Ghana och Kenya. Se World Inequality Database.

och valfusk. Där finns även etnisk rivalitet och konkurrens. Protesterna är ofta våldsamma, på universitetsområden såväl som i städerna, inklusive en våg av ”IMF-upplopp” mot strukturella anpassningsprogram. Fackföreningskärnor, professionsorganisationer – vilka till exempel organiserade den demokratiska revolutionen i Sudan – och studentföreningar, på både gymnasier och universitet, organiserar nya initiativ och tillhandahåller ibland ledarskap, men huvudstyrkan har vanligtvis bestått av det stora prekariatet av undersysselsatta ungdomar. Men ”även om protesterna är ofta förekommande så är de brett baserade folkliga rörelserna svaga och speciellt sårbara för att korrumpas och kollapsa”.⁷⁰ Det är flyktiga, reaktiva rörelser som föds ur ilska och som oftast möts av förtryck, som ibland tvingar myndigheterna att backa men sällan leder till politiska förändringar.

Den afrikanska vänstern utvecklades som en antikolonial rörelse mot utländska imperialistmakter och bosättare, mot deras utsugning och rasism. Dess primära mål var nationell frigörelse, inte arbetarklassens befrielse. I Afrika utvecklades nationalismen under efterkrigstiden, en generation senare än i Asien. Den drogs till antikapitalistiska alternativ i första hand när det gällde samhällsekonomiska utvecklingsmodeller, för vilka den snabba utvecklingen i det tidigare underutvecklade Östeuropa utgjorde en förebild. ”Afrikansk socialism”, antingen den var inhemsk, som i Nyereres Tanzania eller Kaundas Zambia, eller importerad från Sovjetblocket som i Angola, Moçambique och på andra ställen, var en bärare av utveckling, som genomfördes uppifrån av ledare som strävade efter att bevara endräkten i sina etniskt splittrade och godtyckligt avgränsade nationer. Socialismen som frihet och jämlikhet stod aldrig i förgrunden. Med kommunismens fall upphörde importen av marxism-leninism och den glömdes bort. Hittills har inte flerpartival lyckats skapa någon betydande vänsterkraft. En betydande del av den postkoloniala vänsterns svaghet berodde på den begränsade klasstrukturen i en kontinental ekonomi som till stor del bestod av familjejordbruk i etniskt splittrade samhällen.

Sydafrika skiljer ut sig genom att ha en uttalad vänster i ANC och dess allierade kommunistparti samt en stridbar fackföreningsrörelse. Hur kan

70. Waal & Ibreck 2013.

vi förstå dess säreget ojämlika inkomstfördelning? 2020 var förhållandet i världen mellan den rikaste tiondelens genomsnittliga inkomst och den fattigare hälftens genomsnittliga inkomst 38 – ungefär samma som 1900 (41) – men i Sydafrika var förhållandet ett kvarts sekel efter apartheids fall 63.⁷¹ Det är en gåta även för specialister, som också har analyserat andra sidor av denna process och redovisat de påtagliga framsteg som gjorts av regeringarna efter apartheid vad gäller utbildning, offentliga tjänster, bostadsbyggande i stor skala samt försörjningsstöd till fattiga. En nyckel till den nuvarande ojämlikheten i Sydafrika verkar vara att den demokratiska regimen ärvde ett samhälle med två olika ekonomier från apartheidtiden: å ena sidan en blomstrande vit ekonomi som dominerades av mycket lönsam gruvbrytning – inklusive guld och platina – och finans, och å andra sidan en fattig svart ekonomi med självhushållsjordbruk och en informell ekonomi i städerna bestående av enkla arbeten. Den viktigaste uppgiften för att öka jämlikheten skulle vara att förena de två, vilket på bäst sätt kunde ha uppnåtts med hjälp av industrialisering i stor skala, något som inte är lätt med Sydafrikas tudelning och plats i världsekonomin.

ANC prioriterade en annan väg, ”svart inflytande”, vilket betydde att ge svarta företagare tillgång till den vita ekonomins topp. Detta mål uppfylldes framgångsrikt, men det fick tre ödesdigra konsekvenser. För det första reproducerades klyftan mellan de två ekonomierna. För det andra fick den ideologi om att ”bli rik” som fanns underförstådd i programmet mycket nedbrytande effekter på ANC:s härskande kader och gödde korruption och spekulation på alla nivåer. För det tredje splittrades folkmajoriteten. Omkring 2011 var inkomstfördelningen bland svarta sydafrikaner, med en Ginikoefficient på 0,55, ungefär densamma som inom hela befolkningen i Brasilien eller Indien.⁷² Den sydafrikanska vänstern har inte kunnat, eller har varit ovillig att, ta risken att kämpa för att rätta till denna utveckling.⁷³

71. Chancel m.fl. 2022, s. 55, 227.

72. Siffran för Sydafrika kommer från STATS SA 2014. Se vidare Therborn 2019.

73. Försöket att bilda en vänsteropposition kring metallarbetarnas fackförening verkar ha runnit ut i sanden, och kommunistpartiet har haft sina skäl att inte ta risken att bryta sin allians med ANC:s fortfarande resursstarka apparat.

2000-talet har hittills inte sett särskilt mycket nyskapande inom vänstern i Afrika söder om Sahara, och inte heller har den stärkts så mycket. Den utdragna kampen för demokrati i Sudan är ännu inte avgjord. Den arabiska våren i Nordafrika var en imponerande rörelse som inspirerade *indignados* i Sydeuropa och också orsakade oro söder om Sahara, dock utan att få varaktiga effekter där.⁷⁴ Men trots sina rötter i den egyptiska arbetarklassens kamp 2008 och de tunisiska fackföreningarnas avgörande ingripande för att störta diktaturen besegrade den konservativa islamismen båda ländernas proteströrelser i valen efter revolterna, och i Egypten krossades islamismen därefter av militären. Med tanke på utsikterna för ekonomisk tillväxt i många afrikanska länder är det sannolikt att klyftan mellan de privilegierade och folket kommer att vidgas – och förvärras av den ojämna sårbarheten för de katastrofer som klimatförändringarna kommer att orsaka. Det är osannolikt att de afrikanska massorna kommer att gå med på detta fredligt. Även om det inte tar sig vänsteruttryck är de också mer sammankopplade och mobiliserbara än någonsin. Med sin fortfarande snabbt ökande demografiska tyngd – befolkningen beräknas 2030 utgöra mellan en fjärdedel och en femtedel av mänskligheten – är Afrika på väg mot decennier av sociala explosioner om inte utvecklingen förändras.

Den moderna asiatiska antikolonialismen uppstod tidigt och växte upp under den ryska revolutionens era. Den blev direkt inspirerad av den revolutionära kommunismen och fick materiellt stöd från Komintern. Om vi trycker ihop en lång och komplicerad historia i en enda mening, så kan vi definiera den asiatiska vänsterns resultat så här: å ena sidan kommunismens seger efter långa och blodiga krig i Kina, Nordkorea, Vietnam, Laos och Kambodja; å andra sidan nederlag och massakrer av kommunister och andra vänsteranhängare av imperialistmakter och lokala reaktionärer, som ofta samarbetade, i Sydkorea, Filippinerna, Malaysia, Thailand, Indonesien, arabiska Västasien och Iran. I detta förtryckande landskap – av en härskande kommunism och dödade kommunister – har utrymmet för en ny intellektuell vänsterkultur och folklig organisering och mobilisering varit kraftigt begränsat.

74. Socialistpartiet i Senegal, en gång en viktig afrikansk socialdemokrati som 2011 ville utlösa en afrikansk vår, återfick aldrig sin tidigare styrka och var i upplösning 2019. Se Harsch 2012 och Diaw 2019.

Det viktigaste undantaget är Indien.⁷⁵ Där förband sig Kongresspartiet att göra Indien till ett socialistiskt samhälle. Det kämpade demokratiskt, om än ibland hårdhänt, med kommunister och andra socialister. Indien har starka intellektuella traditioner och utvecklade en lysande vänsterintelligenta. Men detta en gång blomstrande vänsterutrymme har nu krympt dramatiskt och marginaliserats av uppsvinget för *hindutva*-nationalismen. Nehrus socialism höll alltid ett visst brahminskt (och Harrowskt⁷⁶) avstånd från vanliga människors liv, och försummade grundskoleutbildning, sjukvård och renhållning. 1991 öppnade en Kongressregering dörren för ekonomisk liberalisering. Påföljande år skapade en kortlivad Kongressfientlig koalition ett nytt område för kastpolitik med hjälp av en lag som institutionaliserade fortsatta kastkvoter bland offentliganställda. Detta stimulerade en reaktion bland de högre kasterna – en del av basen för Modis hindunationalistiska BJP – liksom en politisk mobilisering av lägre kaster i delstaterna. Kongresspartiet har nu blivit föga mer än en dynastisk stödgrupp.

Den indiska kommunismen splittrades efter Sovjetunionens kommunistiska partis tjugonde kongress, och den mer ortodoxa Chrusjtjovfientliga fraktionen blev starkast. Communist Party of India (Marxist) ledde en vänsterfrontregering i Västbengalen i ett kvartssekel men förlorade makten 2011, efter – bland annat – ett hårt bondemotstånd mot dess Deng Xiaoping-liknande industriella investeringsplan. De indiska kommunisterna har varit pragmatiska och på många sätt framgångsrika delstatsledare, och är det fortfarande i Kerala, där CPI(M) för närvarande leder en vänsterfrontregering. Men den indiska kommunismen är inte längre en viktig nationell kraft, efter att sedan 1970-talet ha förlorat kraftigt på fackföreningsfronten – bonde- såväl som arbetarfackföreningar. På 2000-talet har Indiens samhällsservice utvidgats, men den ekonomiska

75. Ett mindre undantag har varit trotskismen i Sri Lanka, som under det senaste seklet har haft viss nationell betydelse och en gång var Fjärde internationalens stolthet. Det har uppstått några få nationella mitten-vänster-partier och -ledare i Asien, exempelvis Zulfikar Ali Bhuttos Pakistan People's Party (medlem i Socialistinternationalen) och Thaksin Shinawatras Thai Rak Thai-parti, men dessa blev endast dynastiska politiska verktyg och saknar betydelse utanför respektive lands gränser, i kontrast mot den latinamerikanska populistiska traditionen.

76. Före fortsatta studier i Cambridge och London studerade Jawaharlal Nehru vid Harrow School, en av Englands mest berömda privata internatskolor. Övers. anm.

ojämlikheten har blivit större än under slutet av kolonialperioden, och den rikaste tiondelen lägger beslag på 57 procent av nationalinkomsten medan den fattigaste halvan bara får 13 procent.⁷⁷

Men även i en auktoritär hindunationalists ledband är Indien fortfarande ett land med stödjande institutioner, från de lägre kasternas och ursprungsfolkens kvotsystem till garanterade sysselsättningsperioder för utbildade lantarbetare. Det är också en plats för folkliga mobiliseringar. Försöket 2020 att marknadsutsätta inköp av jordbruksprodukter möttes av enorma protester från en stor koalition av bönder, lantbruksarbetare och andra fackföreningar, som blockerade vägar, ockuperade områden i städerna med sina traktorer och som lade *dharna* – en sittdemonstration utanför en motståndares bostad, ursprungligen en gäldenär som inte betalat skulden, nu en makthavare – till 2000-talets repertoar av protester. Efter en årslång massrörelse som upplevde världshistoriens största arbetsnedläggelse, och till priset av 700 döda, gav Modis regering till slut upp och upphävde de ”svarta jordbrukslagarna”.⁷⁸

Kastpolitiken har givit upphov till en rad ”partier för social rättvisa” som representerar daliter (oberörbara) och lägre kaster och ibland vinner delstatsval i norra Indien. De är för närvarande i oordning, men har redan bidragit avsevärt till en minskning av den existentiella ojämlikheten. Ett stort problem för de jämlikhetssträvande mobiliseringarna i tredje världen är de folkliga klassernas stora heterogenitet, att de är splittrade av etnicitet, hudfärg, religion och kast – i synnerhet de två sistnämnda i Indiens fall. De flesta muslimer i Indien är fattiga och förföljs och brännmärks alltmer av *hindutva*-regeringen – ibland med stöd från hinduiska daliter och lägre kaster. Det är dock svårt att samla de marginaliserade *pasmanda*-muslimerna på grund av att *umma* i Indien har ett ledande övre skikt (”Ashraf-klassen”), som definieras av sin härkomst och som inte har några ekonomiska intressen gemensamt med de muslimska ”underutvecklade klasserna”.

Den asiatiska klasskampens komplicerade koalitionspolitik har också spelat en roll i Indonesien, ett annat land där ojämlikheten har ökat

77. Chancel m.fl. 2022, s. 197.

78. Ortiz m.fl. 2022 hävdar att 250 miljoner deltog i bondeprotesterna, s. 53. För en diskussion om *dharna*, se Singh 2022.

snabbt på senare tid, om än inte riktigt till indiska nivåer. På hösten 2020 lade president Jokowi – vald som samhällsreformatör – fram ett nytt juridiskt ramverk för företag och arbetare, som inskränkte arbetarnas rättigheter och riktade in sig på att locka till sig mer utländska investeringar. Den omfattande utomparlamentariska opposition i form av massdemonstrationer och strejker som det gav upphov till engagerade inte bara hela räckan av små yrkesfackföreningar utan också universitetsstudenter och flera stora muslimska organisationer, både *ulama* och vanliga troende. Mycket stod på spel för kapitalet, och lagen drevs igenom i parlamentet och skrevs under av presidenten.

Även Kina har blivit omtalat ojämnt, om än mindre än Indien och Indonesien. När Deng sökte efter en ny linje på 1980-talet avvisade han i slutändan de relativt jämlikhetssträvande japanska och sydkoreanska utvecklingsmodellerna och valde en mer hierarkisk kapitalism, mer lik den i Singapore. De utbredda protesterna i Kina kring jordfrågor och arbetsförhållanden har hämmats under pandemin, och det oberoende vänstertänkande som blomstrade fram till 2007 i tidskrifter som *Dushu* verkar praktiskt taget ha tystats ner under de senaste åren.⁷⁹ Men det kommunistiska styret och officiella utfästelser om ”en socialism med kinesiska kännetecken” saknar inte betydelse för fördelningspolitiken. Det yttrar sig i att extrem fattigdom i själva verket försvann på 2010-talet, i att en del av företagspamparna har tämjts, i de aktuella försöken att utnyttja ny teknologi för att minska fattigdomen på landsbygden och övergå till förnybar energi samt i idealet om ”gemensamt välstånd för alla”.

Den utmaning som ojämlikheten utgör kommer att kräva både koalitionspolitiska massmobiliseringar och nyskapande statlig politik och institutioner. Hittills finns varken någon livaktig jämlikhetssträvande politik eller någon lovande strategi underifrån i sikte. Men samhällsstrider har fått nytt liv efter pandemin. I en del länder i syd har de tagit formen av stora koalitioner av arbetare, bönder, studenter, yrkesutbildade, ursprungsbefolkningarnas organisationer, prekariatet och arbetslösa ungdomar. Denna klasskamp tar sig andra former än på 1900-talet och kan ha möjlighet att driva igenom samhällsförändringar eftersom

79. Yongle 2008.

dessa allianser svarar mot de annorlunda sociala och kulturella strukturerna i 2000-talets syd.

6. Socialismen

Om det marxistiska förhållningssättet till förståelsen av klass och kapitalism ännu inte är överspelat, så är det ändå så att 2000-talet inte har någon dialektisk eller evolutionär riktning – inte ens för den elementära mänskliga utvecklingen: på 2010-talet ökade inte längre den förväntade livslängden i USA och Storbritannien, och 2020 och 2021 sjönk FN:s index över mänsklig utveckling under 2017 års nivå.⁸⁰ Klimatkrisen orsakar redan aldrig tidigare skådad hetta, torka och översvämningar som driver miljontals på flykt. Mänsklighetens själva överlevnad är oviss. Det är ett århundrade av osäkerhet och oförutsägbarhet under mörka moln av en överhängande katastrof. En annan värld är fortfarande möjlig, även om vägen dit ser dystrare och farligare ut än i början av seklet, med dess stridbara alter-globalister, dess ekumeniska World Social Forum, dess kreativa demonstrationer mot åtstramningar, demokratiska *indignados* och socialistiska knoppar. Men sprickorna i världssystemet öppnar för nya omgångar av vänsterkreativitet, och människors ilska mot de globala orättvisorna har vuxit som en styrka för förändring.

Enorm utmaningar ligger framför oss. Den nya vänstern må ha börjat tackla klimatkrisens komplicerade frågor, men den har knappt börjat analysera de överdrivna finansiella formerna för ackumulation eller utforska den sorts globala solidaritet som krävs för internationella aktioner i en värld av ökande imperialistisk rivalitet. Hur man ska bedöma de frågor som ställs av de osäkra nya geopolitiska oenigheterna – och hitta praktiska svar på dem – kommer att bli en av detta sekels svåraste och mest krävande uppgifter, i synnerhet för vänstern i nord. Det kommer att kräva en kombination av en kritiskt realistisk syn på internationella relationer och en idealistisk syn – för fredens skull och för människans rätt att leva. Ingen förnuftig vänster kan skriva under på att försvara USA:s världsherravälde eller västs 500 år långa maktinnehav, även om det draperas i de nyss påhittade ”universella värderingarna”. För dagens

80. Walsh m.fl. 2022; Ho & Hendi 2018; UN Human Development Index.

vänster handlar den enda konsekventa geopolitiska ståndpunkten, precis som för Jaurès och Luxemburg, om att försöka hindra nästa världskrig och samtidigt kämpa för mänsklighetens frigörelse.

I det globala nord har den parlamentariska politikens parametrar för-sämrats för vänstern i och med att delar av de folkliga klasserna har eröv-rats av en ny främlingsfientlig nationalistisk höger. I Latinamerika är en mer progressiv utveckling på väg, men utan det tidiga seklets djärvhet. I Afrika och Asien syns ännu inga tydliga politiska tendenser, även om det förvisso syns ett folkligt motstånd mot den rådande politiken. 2000-talets vänster kanske ännu inte är tillräckligt förberedd inför de förutsägbara utmaningar som ligger framför oss. Men den har redan visat sin förmåga att förenas, protestera och göra motstånd. I kontrast till den tidiga nylibe-rala erans trötta och missmodiga vänster är dess kreativa dynamik och rebelliska massrörelsetänkande två rimliga skäl att vara försiktigt opti-mistisk vad gäller dess förmåga att möta de kommande utmaningarna – och även betona mörkrets osäkerhet. Förra århundradets vänster har inga recept att dela ut, men dess historia – av nederlag, misstag och misslyck-anden såväl som segrar och landvinningar – är ett rikt arv av erfarenheter som finns tillgängliga för kommande generationer.

För 1900-talets vänster fanns socialismen vid horisonten. Den åter-uppstod kort som ”2000-talets socialism” i en latinamerikansk halvmåne som sträckte sig från Venezuela till Bolivia, och som ”demokratisk socia-lism” i USA och Storbritannien – ännu marginell i det förstnämnda, men krossad av en brutalt iscensatt kampanj i det sistnämnda. I det post-koloniala syd och i Europa finns det inte mycket kvar av den socialis-tiska horisonten, ens till vänster. Det är en historisk förlust av visionerna – ett förverkande av en inspirerande tänkt framtid. Den nya vänsterns kraftfulla vågor av motstånd mot nyliberalismen och dess uppfinnings-rika praktik har visserligen visat att denna förlust inte är ödesdiger. Det finns flera sorters glasögon. 1900-talets historia har också lärt oss att sam-hällsomvandlingar sällan genomförs enligt någon ritning. Men en lång marsch måste ha en riktning.

Under detta sekel kommer den faktiskt existerande kapitalismen att utmanas alltmer. Även om den har en del resurser för att ta itu med klimatkatastrofen, så kommer de kapitalistiska lösningarna i bästa fall

att vara skraddarsydd för nischklasser i några få lyckliga regioner. Den nuvarande världsmarknadsekonomi måste på ett eller annat sätt genomgå djupgående förändringar. Social och politisk kamp – och praktisk fantasi – kommer att avgöra hur. På samma gång innebär Asiens framåtmarsh att utrymmet för västs praktik och värderingar kommer att krympa, fast vi inte vet på vilket sätt. Slutligen finns den existentiella fråga som fler människor, nu mer välinformerade och sammankopplade än någonsin, kommer att ställa: Varför ska vi acceptera att det nuvarande samhällsekonomiska systemet – med välstånd för högst 30 procent av mänskligheten och uteslutning, utsugning och oskäliga, obehagliga och korta liv för resten – är det bästa system som människan kan bygga? Vänstern borde ha en central roll att spela under det tjugoförsta århundradets dramatiska utmaningar. Dags att förbereda sig.

Översättning: Göran Källqvist

Referenser

- Alvaredo, Facundo m.fl. (2018) *World inequality report 2018*, Paris: World Inequality Lab.
- Anderson, Benedict (1992) *Den föreställda gemenskapen. Reflexioner kring nationalismens ursprung och spridning*, Göteborg: Daidalos.
- Anderson, Perry (2000) "Renewals", *New Left Review*, nr 1, <https://newleftreview.org/issues/iii/articles/perry-anderson-renewals> (12 maj 2023).
- Ávila Rojas, Odín (2020) *Indianismo vs. Vivir Bien. La disputa vigente del indio en Bolivia*, Cauca: Editorial Universidad del Cauca.
- Bartels, Larry (2008) *Unequal democracy. The political economy of the new Gilded Age*, Princeton: Princeton University Press.
- Bartels, Larry (2016) *Unequal democracy. The political economy of the new Gilded Age*, andra utgåvan, New York: Russell Sage Foundation.
- Beling, Adrián m.fl. (2021) "Buen vivir (good living): A 'glocal' genealogy of a Latin American utopia for the world", *Latin American Perspectives*, vol. 48, nr 3, <https://doi.org/10.1177/0094582X211009242>.
- Bell, Daniel (1999 [1976]) *The coming of post-industrial society. A venture in social forecasting*, New York: Basic Books.
- Bluestone, Barry & Bennett Harrison (1982) *The deindustrialization of America. Plant closings, community abandonment, and the dismantling of basic industry*, New York: Basic Books.
- Brandt, Willy, Bruno Kreisky & Olof Palme (1976) *Brev och samtal*, Stockholm: Tiden.

- Burbach, Roger (2010) "Communitarian socialism in Bolivia. What does Morales' promise for a 'communitarian socialism' amount to?", *openDemocracy.net*, 8 april 2010, <https://www.opendemocracy.net/en/communitarian-socialism-in-bolivia/> (12 maj 2023).
- CA100+ (2022) "Climate Action 100+ Net Zero Company Benchmark shows an increase in company net zero commitments, but much more urgent action is needed to align with a 1.5°C future", pressmeddelande från Climate Action 100+, 30 mars 2022, <https://www.climateaction100.org/news/climate-action-100-net-zero-company-benchmark-shows-an-increase-in-company-net-zero-commitments-but-much-more-urgent-action-is-needed-to-align-with-a-1-5c-future/> (12 maj 2023).
- CEPAL (2013) *Anuario Estadístico de América Latina y el Caribe 2013*, Santiago: ECLAC.
- Chancel, Lucas m.fl. (2022) *World inequality report 2022*, Paris: World Inequality Lab.
- Chávez Frías, Hugo (2011) *El socialismo del siglo XXI*, Caracas: Ministerio del Poder Popular para la Comunicación y la Información.
- Chenoweth, Erica (2020) "The future of nonviolent resistance", *Journal of Democracy*, vol. 31, nr 3, <https://doi.org/10.1353/jod.2020.0046>.
- Chenoweth, Erica (2022) "Can nonviolent resistance survive Covid-19?", *Journal of Human Rights*, vol. 21, nr 3, <https://doi.org/10.1080/14754835.2022.2077085>.
- Crouch, Colin (2011) *Postdemokrati*, Göteborg: Daidalos.
- della Porta, Donatella (2015) *Social movements in times of austerity. Bringing capitalism back into protest analysis*, Cambridge: Polity Press.
- Diaw, Moussa (2019) "Sénégal: la bataille de succession au Parti socialiste aura-t-elle lieu?", *The Conversation*, 5 augusti 2019, <https://theconversation.com/senegal-la-bataille-de-succession-au-parti-socialiste-aura-t-elle-lieu-121289> (12 maj 2023).
- Do, Tuan (2022) "The real production costs of smartphones", *Techwalls.com*, 3 oktober 2022, en senare uppdaterad version finns på <https://www.techwalls.com/production-costs-of-smartphones/> (12 maj 2023).
- Dragsted, Pelle (2021) *Nordisk socialism. På väg mot en demokratisk ekonomi*, Stockholm: Verbal.
- Ellner, Steve (2010) "Hugo Chávez's first decade in office. Breakthroughs and shortcomings", *Latin American Perspectives*, vol. 37, nr 1, <https://www.jstor.org/stable/20684699>.
- Evans, Geoffrey & James Tilley (2017) *The new politics of class. The political exclusion of the British working class*, Oxford: Oxford University Press.
- Gabor, Daniela (2021) "The Wall Street Consensus", *Development and Change*, vol. 52, nr 3, <https://doi.org/10.1111/dech.12645>.
- Gethin, Amory, Clara Martínez-Toledano & Thomas Piketty red. (2021) *Clivages politiques et inégalités sociales. Une étude de 50 démocraties, 1948–2020*, Paris: Seuil.
- GFANZ (2021) "Amount of finance committed to achieving 1,5°C now at scale needed to deliver the transition", pressmeddelande från Glasgow Financial Alliance for Net Zero, 3 november 2021, <https://www.gfanzero.com/press/amount-of-finance-committed-to-achieving-1-5c-now-at-scale-needed-to-deliver-the-transition/> (12 maj 2023).

- Giddens, Anthony (1999) *Tredje vägen. Om socialdemokratiens förnyelse*, Stockholm: Atlas.
- Gilens, Martin (2012) *Affluence and influence. Economic inequality and political power in America*, Princeton: Princeton University Press.
- Gilly, Adolfo (2005) "Bolivia: A 21st-century revolution", *Socialism and Democracy*, vol. 19, nr 3, <https://doi.org/10.1080/08854300500257906>.
- Harper, Tim (2021) *Underground Asia. Global revolutionaries and the assault on empire*, Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Harrison, Bennett & Barry Bluestone (1988) *The great U-turn. Corporate restructuring and the polarizing of America*, New York: Basic Books.
- Harsch, Ernest (2012) "An African spring in the making. Protest and voice across a continent", *Whitehead Journal of Diplomacy and International Relations*, vol. 13, nr 1.
- Hayo, Bernd (2004) "Public support for creating a market economy in Eastern Europe", *Journal of Comparative Economics*, vol. 32, nr 4, <https://doi.org/10.1016/j.jce.2004.07.003>.
- Ho, Jessica & Arun Hendi (2018) "Recent trends in life expectancy across high income countries: Retrospective observational study", *British Medical Journal*, nr 362, <https://doi.org/10.1136/bmj.k2562>.
- Hylton, Forrest & Aaron Tauss (2022), "Colombia at the crossroads", *New Left Review*, nr 137, <https://newleftreview.org/issues/iii137/articles/forrest-hylton-aaron-tauss-colombia-at-the-crossroads> (12 maj 2023).
- Iglesias, Pablo (2015) *Politics in a time of crisis. Podemos and the future of democracy in Europe*, London: Verso.
- ILO (2019) *Employment in industry*, Genève: Internationella arbetsorganisationen.
- IMF (2020) *Fiscal monitor. October 2020*, Washington D.C.: Internationella valutafonden.
- Jeppesen, Henrik (2022) "CA100+ a long way from destination", blogginlägg på Carbon Tracker, 28 mars 2022, <https://carbontracker.org/ca100-a-long-way-from-destination/> (12 maj 2023).
- Joffe-Eichhorn, Hjalmar red. (2020) *Lenin150 (Samizdat)*, Wakefield: Daraja Press.
- Joffe-Eichhorn, Hjalmar red. (2021) *Post Rosa. Letters against barbarism*, New York: Rosa Luxemburg Stiftung.
- Kaelble, Hartmut (2007) *Sozialgeschichte Europas. 1945 bis zur Gegenwart*, München: Beck.
- Kaufman, Darrell m.fl. (2020) "Holocene global mean surface temperature, a multi-method reconstruction approach", *Scientific Data*, vol. 7, artikel 201, <https://doi.org/10.1038/s41597-020-0530-7>.
- Krippner, Greta (2011) *Capitalizing on crisis. The political origins of the rise of finance*, Cambridge: Harvard University Press.
- Laclau, Ernesto & Chantal Mouffe (2008 [1985]) *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Göteborg: Glänta.
- MccGwire, Michael (1998) "NATO expansion: 'a policy error of historic importance'", *Review of International Studies*, vol. 24, nr 1, <https://doi.org/10.1017/S0260210598000230>.

- Mélenchon, Jean-Luc (2021) *L'Avenir en commun. Le programme pour l'union populaire*, Paris: Éditions du Seuil.
- Mises, Ludwig von (1978) *Liberalism. A socio-economic exposition*, Mission: Sheed Andrews and McMeel. [På svenska som *Kapitalism och socialism i de liberala idéernas belysning*, Stockholm: Norstedt 1930.]
- Monthly Review* (2021) "Notes from the editors", *Monthly Review*, vol. 73, nr 5, https://monthlyreview.org/2021/10/01/mr-073-05-2021-09_0/ (12 maj 2023).
- Mouffe, Chantal (2019) *Till vänsterpopulismens försvar*, Hågersten: Tankekraft förlag.
- Mulder, Nicholas (2022) *The economic weapon. The rise of sanctions as a tool of modern war*, New Haven: Yale University Press.
- Murat, Inès (1987) *La deuxième République*, Paris: Fayard.
- Nephew, Richard (2018) *The art of sanctions. A view from the field*, New York: Columbia University Press.
- Ortiz, Isabel m.fl. (2022) *World protests. A study of key protest issues in the 21st century*, New York: Palgrave Macmillan.
- Rovelli, Riccardo & Anzelika Zaiceva (2013) "Did support for economic and political reforms increase during the post-communist transition, and if so, why?", *Economics of Transition*, vol. 21, nr 2, <https://doi.org/10.1111/ecot.12009>.
- Singh, Paramjit (2022) "Punjab's Peasant Movements", *Economic and Political Weekly*, vol. 57, nr 23, <https://www.epw.in/journal/2022/23/book-reviews/punjab-peasant-movements.html> (12 maj 2023).
- Slobodian, Quinn (2018) *Globalists. The end of empire and the birth of neoliberalism*, Cambridge: Harvard University Press.
- STATS SA (2014) *Poverty trends in South Africa*, Pretoria: Statistics South Africa.
- Streeck, Wolfgang (2022) "Pipe dreams", *NLR Sidecar*, 12 september 2022, <https://newleftreview.org/sidecar/posts/pipe-dreams> (12 maj 2023). [På svenska som "Fantasier" på <https://www.marxistarkiv.se/europa/tyskland/Streeck-spekulationer.pdf> (12 maj 2023).]
- Therborn, Göran (2004) *Between sex and power. Family in the world, 1900–2000*, London: Routledge.
- Therborn, Göran (2014) "Nya massor? Motståndets sociala grundvalar", *Arkiv. Tidskrift för samhällsanalys*, nr 3, <https://doi.org/10.13068/2000-6217.3.4>.
- Therborn, Göran (2016) *Ojämlighet dödar*, Lund: Arkiv förlag.
- Therborn, Göran (2019) "South African inequalities in a global perspective", i Crain Soudien m.fl. (red.), *Poverty & inequality. Diagnosis, prognosis, responses. State of the nation*, Kapstaden: HSRC Press.
- Therborn, Göran (2023) "Crises and futures of social democracy", i Marcel van der Linden (red.), *The Cambridge history of socialism. Volume II*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Thunberg, Greta (2019) *No one is too small to make a difference*, London: Allen Lane.
- Tricontinental (2019) "The rate of exploitation: The case of the iPhone", *Notebook*, nr 2, https://thetricontinental.org/wp-content/uploads/2019/09/190928_Notebook-2_EN_Final_Web.pdf (12 maj 2023).

- UNCTAD (2016) *Trade and development report 2016*, Genève: United Nations Conference on Trade and Development.
- UNCTAD (2021) *Trade and development report 2021*, Genève: United Nations Conference on Trade and Development.
- UNDP (2022) *Human development report 2021–22*, New York: United Nations Development Programme.
- Vergara, Camila (2022) "The battle for Chile's constitution", *New Left Review*, nr 135, <https://newleftreview.org/issues/iii135/articles/camila-vergara-the-battle-for-chile-s-constitution> (12 maj 2023).
- Waal, Alex de & Rachel Ibreck (2013) "Hybrid social movements in Africa", *Journal of Contemporary African Studies*, vol. 31, nr 2, <https://doi.org/10.1080/02589001.2013.781320>.
- Walsh, David m.fl. (2022) "Bearing the burden of austerity: How do changing mortality rates in the UK compare between men and women?", *Journal of Epidemiology and Community Health*, vol. 76, nr 12, <https://doi.org/10.1136/jech-2022-219645>.
- Weber, Isabella (2021) *How China escaped shock therapy. The market reform debate*, Abingdon: Routledge.
- Westad, Odd Arne (2005) *The global Cold War. Third World interventions and the making of our times*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Yongle, Zhang (2008) "No forbidden zone in reading? *Dushu* and the Chinese intelligentsia", *New Left Review*, nr 49, <https://newleftreview.org/issues/ii49/articles/yongle-zhang-no-forbidden-zone-in-reading> (12 maj 2023).

ANNONS

In the latest NLR

‘As well as offering a framework for collective defence, and thus for coercive diplomacy, military alliances may also serve as pacts of restraint, through which a strong power manages its weaker allies, potential adversaries seek conciliation or contracting parties pledge mutual forbearance. Since its inception in 1949, NATO has assumed all of these functions; each, however, has not been equal in significance, and their relative weight has shifted with time.’

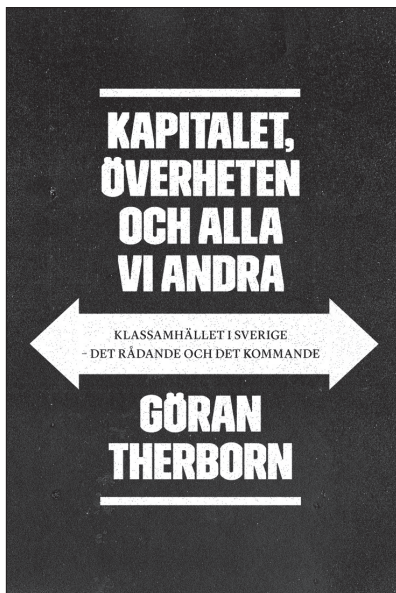
—Grey Anderson

Subscribe to *New Left Review*
six issues per year in print or digital formats, plus full
online archive since 1960

SUBSCRIPTIONS FROM 36 GBP/ 49 USD/ 42 EUR
EMAIL QUERIES TO SUBS@NEWLEFTREVIEW.ORG

[NEWLEFTREVIEW.ORG/P/ARK](https://newleftreview.org/p/ark)

GÖRAN THERBORN TAR SIG AN DEN SKENANDE OJÄMLIKHETEN I SVERIGE

*Kapitalet, överheten och alla vi andra.
Klassamhället i Sverige – det rådande
och det kommande*

176 sidor

Therborns omtalade uppgörelse med
det svenska klassamhället av idag.

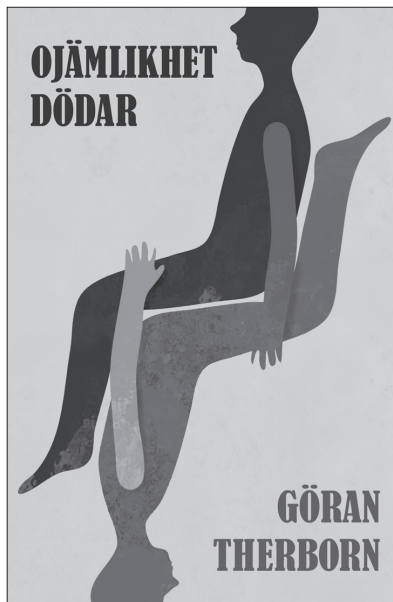
OCH I VÄRLDEN

Ojämlighet dödar

212 sidor

Göran Therborns internationella studie av ojämlikhetens dödliga effekter i såväl fattiga som rika länder (på engelska *The Killing Fields of Inequality*). Boken placerar in den svenska utvecklingen som tecknas i *Kapitalet, överheten och alla vi andra* i en global kontext.

Tillsammans skildrar de båda verken på ett klagörande sätt en av vår tids största ödesfrågor.

»BÖCKERNA GÅR ATT BESTÄLLA I BOKHANDELN OCH FRÅN WWW.ARKIV.NU«
